

Generatieve syntaxis van het Nederlands: *Standen van zaken & een casusstudie*

Norbert Corver

Abstract

This paper presents an overview of the generative-linguistic study of Dutch syntax over the last five decades. This is done from three perspectives: (i) a quantitative perspective, (ii) a theoretical perspective, and (iii) a case study perspective, specifically the case of manner-adverbial patterns of the type *A+P*; for example, *hardop* ‘aloud’.

Keywords: generative syntax, Dutch syntax, generative mindset, syntactic structure, manner adverbs

1. Inleiding

Elf jaar na het verschijnen van Noam Chomsky’s (1957) *Syntactic Structures* schrijven Kraak en Klooster in het voorwoord van hun boek *Syntaxis* (1968) de volgende woorden:

“Door de snelle ontwikkeling van de taalwetenschap in de laatste tien jaar is er naar onze mening in het universitaire onderwijs een behoefte ontstaan aan een nieuw boek over syntaxis en aan nieuwe syntactische informatie over het Nederlands. *Syntaxis* is een eerste poging in deze behoefte te voorzien.” (p. 5)

Kraak en Klooster verwoorden hier de noodzaak van overzichten die de stand van zaken in een wetenschapsgebied, in hun geval de taalwetenschap, weergeven. Omdat de wetenschap zich in hoog tempo ontwikkelt, is het zaak om met regelmaat kennisinformatie op een georganiseerde manier bij elkaar te zetten.¹ Zoals Kraak en Klooster in hun voorwoord aangeven, volgt de behoefte aan nieuwe syntactische informatie over het Nederlands “uit de betreffende principes, dat zij een herinterpretatie en een systematisering inhouden van gangbare traditionele en moderne grammatische inzichten” (p. 6).

Een taalwetenschappelijke stand van zaken wordt ook gepresenteerd in Van den Toorns artikel *Opvattingen in de moderne grammatica*, dat net zoals Kraak en Kloosters *Syntaxis* in 1968 verschijnt. De stand van zaken die Van den Toorn presenteert, betreft niet zozeer de zinsanalyse zelf maar veeleer de *methoden* van analyse die toendertijd gangbaar waren in de Nederlandse taalbeschouwing. Concreet geeft hij een kritische bespreking van vier methoden: (1) de traditionele grammatica (o.a. De Vooy 1967), (2) de lineaire methode (o.a. Uhlenbeck 1958), (3) de Paardekooper-methode (Paardekooper 1966) en tot slot (4) de generatief-transformationele grammatica.² Met gevoel voor het belang van inzichten uit de drie eerstgenoemde methoden merkt Van den Toorn aan het einde van zijn artikel het volgende op over de vierde en meest recente methode van taalbeschouwing:

“Resumerend mogen we vaststellen dat de generatief-transformationele methode ons wel wat te bieden heeft. We zien hier hoe men tracht onze voorwetenschappelijke, intuïtieve kennis te expliciteren en op een wetenschappelijk niveau te brengen door toepassing van modellen en formalisaties.” (p. 271)

¹ Zie ook De Geest (1967).

² Ik volg hier Van den Toorns formulering ‘generatief-transformationeel’ in plaats van het toendertijd meer gangbare ‘transformationeel-generatief’.

Als derde voorbeeld van een taalkundige bijdrage die een stand van zaken presenteert, noem ik Schultinks (1971) artikel *Moderne Nederlandse grammatica als wetenschap*. Net als Van den Toorn geeft Schultink een overzicht van diverse toendertijd gangbare methoden van taalbeschouwing, waaronder die van de transformationeel-generatieve grammatica. Het feit dat deze laatste methode van taalbeschouwing een theorie over de menselijke taal in zijn algemeenheid nastreeft, brengt Schultink tot de volgende vooruitblikkende woorden:

“[...] Voor de toekomst valt zelfs te verwachten dat de studie van de afzonderlijke talen in stijgende mate dienstbaar zal worden gemaakt aan de opbouw van een theorie over natuurlijke taal sec. Persoonlijk bespeur ik in deze ontwikkeling geen enkele aanleiding tot droefenis. Integendeel, volgens mij is de grammatica van het moderne Nederlands flink op weg naar de volwassenheid, zoals de taalkunde tout court zich meer en meer tot een methodologisch volwaardige wetenschap ontplooit.” (p. 332)

Deze stap naar volwassenheid uit zich volgens Schultink ook in het feit dat “[...] de transformationeel werkende beoefenaars van het Nederlands hun bescheiden maar internationaal erkende plaats [bezetten].” (p. 331)

De drie hierboven genoemde studies presenteren een stand van zaken in de taalbeschouwing op een moment iets meer dan een decennium na het verschijnen van Chomsky's *Syntactic Structures*. Inmiddels zijn we zes decennia verwijderd van Chomsky's baanbrekende studie. De generatief-grammatische bestudering van het Nederlandse taalsysteem heeft belangrijke bijdragen geleverd aan theorievorming over natuurlijke taal en heeft het Nederlands als object van studie internationaal mede zichtbaar gemaakt. Op basis van modellering en formalisatie zijn er expliciete analyses gegeven van tal van talige verschijnselen die gerepresenteerd zijn in ons talige kennisstelsel (*competence*). Deze analyses — en heranalyses als gevolg van ontwikkelingen in theorievorming — hebben geleid tot nieuwe inzichten en tevens tot een zekere systematisering van inzichten. Met dat laatste doel ik op inzichten die men wellicht “traditioneel-generatief” zou kunnen noemen; d.w.z. inzichten die behoren tot de constanten of beginselen van de generatief-grammatische theorievorming en terugkeren in verschillende fasen van de theorie-ontwikkeling.

Het is een onmogelijke taak om zo'n vijftig jaar jaar generatieve syntaxis van het Nederlands op een fatsoenlijke manier in één enkel artikel weer te geven. In dit artikel hoop ik een indruk te geven van de stand van zaken in de generatieve syntaxis door stil te staan bij: (i) enkele cijfermatige standen van zaken (paragraaf 2); (ii) enkele theoretische standen van zaken, die men zou kunnen bestempelen als “traditioneel-generatieve” inzichten en denkwijzen (paragraaf 3). Ik besluit met een syntactische casusstudie, te weten de syntaxis van adverbiale bepalingen zoals *hardop* en *vrijuit*, aan de hand waarvan de toepassing van enkele generatief-grammatische inzichten en denkwijzen geïllustreerd wordt (paragraaf 4).

2. Van papieren optimisme naar papieren praktijk: kwantitatieve standen van zaken

In de inleiding noemde ik al Van den Toorns vaststelling dat “de generatief-transformationele methode ons wel wat te bieden heeft” en Schultinks constatering dat het generatief-taalkundige onderzoek op het gebied van de Nederlandse taal “een bescheiden maar internationaal erkende plaats” bezet. In deze paragraaf probeer ik, hoog overvliegend, een indruk te geven van hetgeen de generatieve grammatica inhoudelijk geboden heeft en wat de internationale zichtbaarheid van de generatief-grammatische bestudering van de Nederlandse syntaxis is.

2.1. Van Syntaxis naar Syntax of Dutch

Kraak en Kloosters *Syntaxis* omvat in totaal 298 pagina's. In het voorwoord van hun boek geven de auteurs expliciet aan dat hun boek “slechts een deel geeft van wat in enigszins omvangrijke traditionele grammatica's wordt besproken” en dat de selectie van onderwerpen “voor een deel bepaald [is] door hun systematische belang en voor een ander deel door het toevallige feit dat [de auteurs] er [zich] mee hebben beziggehouden”.³ De keuze en organisatie van de onderwerpen laten overduidelijk de invloed zien van de traditionele grammatica. De volgende taalkundige onderwerpen komen aan bod op hoofdstukniveau:

- Hoofdstuk 4: zinnen als verbinding van onderwerp en gezegde (7 p.)
- Hoofdstuk 5: de bouw van de naamwoordelijke constituent (23 p.)
- Hoofdstuk 6: de verbale elementen in het predikaat (8 p.)
- Hoofdstuk 7: het naamwoordelijk gezegde (43 p.)
- Hoofdstuk 8: overgankelijk en onovergankelijk (32 p.)
- Hoofdstuk 9: bijwoordelijke bepalingen (23 p.)
- Hoofdstuk 10: relatieve zinnen (16 p.)
- Hoofdstuk 11: coördinatie (42 p.)

Als we de omvang van Kraak en Kloosters *Syntaxis* vergelijken met *Syntax of Dutch* (2012-2019) van Broekhuis c.s., dan kunnen we afleiden dat het syntactisch onderzoek van de afgelopen decennia een enorme hoeveelheid aan nieuwe feiten en inzichten heeft opgeleverd.⁴ *Syntax of Dutch* (SoD) heeft een totale omvang van 4476 pagina's. Het is inhoudelijk georganiseerd rond de vier lexicale categorieën —nomen, verbum, adjectief en adpositie— en de syntactische woordgroepen (*phrases*) die daarmee verbonden zijn. In totaal bestaat *SoD* uit 8 boekdelen, waaronder een deel over coördinatie en ellipsis.

- Nouns and Noun Phrases (2 delen: 1163 p.)
- Adjectives and Adjective Phrases (1 deel: 607 p.)
- Adpositions and Adpositional phrases (1 deel: 392 p.)
- Verbs and Verb phrases (3 delen: 1840 p.)
- Coordination and Ellipsis (1 deel: 474 p.)

Zoals in het voorwoord van *SoD* te lezen is, beoogt het een samenhangend overzicht te geven van de huidige syntactische kennis over het Nederlands. Daarbij wordt gebruikgemaakt van zowel observaties en inzichten uit eerdere methoden van taalbeschouwing (traditioneel, structuralistisch) als resultaten die verkregen zijn op basis van het formeel-syntactisch onderzoek van de laatste veertig tot vijftig jaar. *SoD* richt zich primair op taaldescriptie en niet op syntactische theorievorming, hoewel er wel degelijk taaltheoretische kwesties aan bod komen als dat nodig is voor de doorgronding van een talig verschijnsel.⁵

2.2. De Nederlandse syntaxis in generatief-taalkundige handboeken

³ Zo wordt er bijvoorbeeld uitgebreid ingegaan op negatieve zinnen en coördinaties, onderwerpen waar Kraak en Klooster zich respectievelijk mee hebben beziggehouden.

⁴ De co-auteurs van Broekhuis zijn: Den Dikken, Keizer (*Nouns and Noun Phrases*), Corver en Vos (*Verbs en Verb Phrases*). Corver is tevens co-auteur van *Coordination and Ellipsis*.

⁵ Zie Zwart (2011) voor een overzichtsstudie van de Nederlandse syntaxis vanuit een theoretisch (generatief-taalkundig) perspectief.

Taaltheoretische beschouwing staat daarentegen centraal in de volgende twee handboeken: (i) *The Wiley-Blackwell Companion to Syntax* (2017), onder redactie van Martin Everaert en Henk van Riemsdijk en (ii) *The Cambridge Handbook of Generative Syntax* (2013), onder redactie van Marcel den Dikken. Het eerstgenoemde werk omvat 5264 pagina's en bestaat uit 123 syntactische casusstudies, verdeeld over 8 boekdelen. Over het begrip 'casusstudie' in de *Companion to Syntax* zegt Van Riemsdijk (2018) het volgende:

“[...] we defined a case study as a didactic, relatively theory-neutral account of some delimited empirical domain of facts in one or several languages whose analysis has played a significant role in the theorizing of the past decades. A case study, then, is not quite identical, but nevertheless quite similar, to the notion of construction.” (p. 321)

De volgende (betrokkelijk willekeurige) lijst geeft een indruk van het soort casusstudies/constructies dat besproken wordt:

- Across-the-board phenomena
- Auxiliary selection
- Clitic climbing
- Comparative deletion and comparative subdeletion
- Complementizer agreement
- Ellipsis in noun phrases
- Free relatives
- Long-distance binding in Germanic languages
- Middles
- *Mittelfeld* phenomena: Scrambling in Germanic
- Modal auxiliaries
- Preposition stranding
- Pseudoclefts and other specificational copular sentences
- Remnant movement
- Subextraction
- Verb clusters, verb raising, and restructuring
- VP-ellipsis

Volgens Van Riemsdijk (2018:322) is het nut van deze syntactische casusstudies tweeledig. Ten eerste hebben ze een archief-functie. Het is een schriftelijke opslag van kennis over de grammatische eigenschappen van een constructie en de analyses die zijn voorgesteld om die eigenschappen te verklaren. Iemand die onbekend is met een bepaalde constructie kan er snel in thuis geraken door “de archiefla open te trekken” en het betreffende hoofdstuk te lezen. Een tweede functie van casusstudies is de heuristische functie: de casusstudie geeft een overzicht van een aantal kerneigenschappen van een constructie, die op hun beurt als vertrekpunt genomen kunnen worden voor de ontdekking van nieuwe significante grammatische eigenschappen van dezelfde constructie, maar ook voor het snel en adequaat doorgronden van “nieuwe”, onbekend(er)e constructies. De completere grip op de constructie vormt vervolgens weer een goede basis voor een abstracte analyse van de eigenschappen in termen van algemene en abstracte regels en principes die niet constructiespecifiek zijn.

The Cambridge Handbook of Generative Syntax is georganiseerd rond een zestal brede thema's: (i) de historische context en ontwikkeling van het generatief-syntactisch onderzoek; (ii) de verschillende benaderingen binnen dat onderzoek, waarbij men moet denken aan grammaticamodellen zoals Principes-en-Parameters-theorie (inclusief de Minimalistische benadering), Lexicale Functionele Grammatica, Optimaliteitstheorie, *Phrase structure*

grammatica en *Tree adjoining* grammatica; (iii) lexicale en functionele categorieën en hun syntactische projecties; (iv) een *survey* van centrale domeinen van generatief-syntactisch onderzoek, waaronder verplaatsing, referentiële afhankelijkheden, congruentie, naamval en ellipsis; (v) de interfaces tussen syntaxis enerzijds en andere domeinen van taalkundig en psychologisch onderzoek anderzijds, waaronder fonologie, semantiek, pragmatiek en neurowetenschappen en, tot slot, (vi) syntaxis in relatie tot taalvariatie, met aandacht voor dialectologie (microvariatie) en kindertaal.

De syntaxis van het Nederlands is ruim aanwezig in beide hierboven genoemde handboeken. Als we in het geval van *The Wiley-Blackwell Companion to Syntax* het aantal casusstudies met vermelding van het lemma *Dutch* als maat nemen, dan valt op dat het Nederlands zich in de hogere regionen van genoemde talen bevindt. Dit blijkt onder meer uit het overzicht in (1) maar ook uit het feit dat het Nederlands in ruim 60% van de casusstudies (76 van 123) een rol speelt.

- (1) Totaal aantal casusstudies met vermelding van taal X (*The Wiley-Blackwell Companion to Syntax*): Engels (116) > Duits (99) > Frans (86) > Italiaans (79) > **Nederlands** (76) > Spaans (66) > Japans (65) > Russisch (45) > Chinees (42) > Hongaars (36) > Noors (34) > Pools (25) > Roemeens (30) > Zweeds (28) > Portugees (23) > Servisch-Croatisch (14) > Warlpiri (10) > Afrikaans (9) > Swahili (5)

Eenzelfde hoge score voor het Nederlands treffen we aan in Den Dikkens *The Cambridge Handbook of Generative Syntax*, waarbij we het aantal pagina's waarop taal X genoemd wordt als uitgangspunt nemen:⁶

- (2) Totaal aantal pagina's met vermelding van taal X (*The Cambridge Handbook of Generative Syntax*): Engels (220) > Frans (75) > **Nederlands** (71) > Duits (56) > Italiaans (57) > IJslands (41) > Spaans (39) > Hongaars (24) > Hindi (32) > Japans (35) > Russisch (20) > (Mandarijn) Chinees (18) > Grieks (18) > Noors (16) > Roemeens (14) > **West-Vlaams** (9) > Warlpiri (9) > Hebreeuws/Swahili/Turks (7)

Uit de prominente aanwezigheid van de Nederlandse syntaxis in beide internationale handboeken alsook uit het bestaan van het monumentale *Syntax of Dutch*, mogen we concluderen dat de Nederlandse syntaxis een volwassen en internationaal erkend onderdeel van de beoefening van de taalwetenschap is. Schultink zou tevreden zijn geweest met deze groei in volwassenheid.

3. Het generatief-taalkundige denkraam

De geschiedenis van de generatieve syntaxis (van het Nederlands) is betrekkelijk kort. In de zes decennia die verstreken zijn na het verschijnen van Chomsky's *Syntactic Structures* heeft het generatieve onderzoeksprogramma desalniettemin een aantal ontwikkelingsfasen doorlopen (Boeckx & Hornstein 2010, Lasnik & Lohndal 2013). Elk van deze fasen wordt gekenmerkt door een bepaalde invalshoek van waaruit het menselijk taalsysteem (grammatica) bestudeerd wordt. Ruwweg kunnen er drie fasen onderscheiden worden. De eerste fase, met *Syntactic Structures* als mijlpaal, kan aangeduid worden als de *combinatorische of computationele fase*. Deze fase legt de nadruk op de ontwikkeling van een expliciet (d.w.z. generatief) formalisme (een grammaticamodel) dat in staat is de talige

⁶ De overzichten in (1) en (2) geven niet alle talen weer die besproken worden in beide handboeken.

verschijnselen in taal T op een adequate manier te representeren en de grammaticale expressies van T weet te onderscheiden van de ongrammaticale expressies van T. Een belangrijk inzicht uit die fase is de noodzaak van structuurveranderende regels (transformaties) voor een adequate karakterisering van de syntactische structuur van taal.

De tweede fase, met Chomsky's (1965) *Aspects of a Theory of Syntax* en *Lectures on Government and Binding* (1981) als mijlpalen, bestudeert het taalsysteem vanuit het vraagstuk hoe kinderen in staat zijn om zich de taal van hun directe omgeving in relatief korte tijd en onder niet optimale omstandigheden eigen te maken.⁷ Met het stellen van deze taalverwervingsvraag, ook wel aangeduid als *Plato's probleem* (Chomsky 1986a), wordt de bestudering van menselijke taal binnen het domein van de cognitiewetenschappen geplaatst. Een belangrijk voorstel in *Aspects* is dat het taallerende kind zijn grammatica (een mentaal kennissysteem) vormgeeft binnen de mogelijkheden geboden door de aangeboren grammatische blauwdruk die bekend staat onder de naam *Universele Grammatica* (UG). Die mogelijkheden worden enerzijds gedefinieerd door invariante (d.w.z. universele) principes en anderzijds door zogenaamde parameters, d.w.z. UG-gedefinieerde eigenschappen met keuzeruimte, waarvan het taallerende kind de waarde vastlegt op basis van informatie uit haar talige omgeving. De zoektocht naar invariante principes zorgde ervoor dat de grammatische analyse van talige verschijnselen abstracter werd en niet zozeer constructie-specifiek maar eerder constructie-overstijgend. De zoektocht naar de begrensde variante eigenschappen van taal leidde tot een explosie van comparatief-syntactisch onderzoek met als belangrijke uitkomst dat een syntactisch patroon P (bijv. een noun phrase), ondanks de cross-linguïstische diversiteit aan de oppervlakte, op een abstract niveau een grote mate van cross-linguïstische uniformiteit vertoont. Een belangrijk idee dat zich in de loop der tijd ontwikkeld heeft, is de gedachte dat de variatieruimte in het menselijk taalsysteem nauw samenhangt met het systeem van functionele categorieën (Borer 1984, Chomsky 1995).

De derde fase van het generatief-grammatiche onderzoek wordt wel aangeduid als het *Minimalistische (onderzoeks)programma* (Chomsky 1995). Deze fase van de generatief-grammatiche studie van taal heeft als kenmerk dat het taalsysteem bestudeerd wordt als een cognitieve module die interacteert met andere cognitieve modules. Dit *interface*-perspectief leidt tot het vraagstuk wat het ontwerp ("design") van een linguïstische expressie moet zijn, wil het toegankelijk en begrijpelijk zijn voor die andere cognitieve modules. De hypothese is, dat dit ontwerp het resultaat is van een optimaal computationeel proces (syntaxis) dat toeleidt naar een betekenisrepresentatie (LF) en klankrepresentatie (PF) waarvan de constituerende elementen volledig interpreteerbaar zijn door de relevante taal-externe cognitieve modules, te weten het *Conceptueel-Intentionele systeem* (CI) en het *Sensori-Motor* systeem (SM).

De bovengenoemde theoretische ontwikkelingen hebben denkkaders gecreëerd waarbinnen tal van syntactische verschijnselen zijn geanalyseerd en geheranalyseerd. Om een voorbeeld te geven: het *Verb Second* verschijnsel is onderzocht in de computationele fase (Koster 1975, Den Besten 1977), de Principes-en-Parameters-fase (Weerman 1989) en de Minimalistische fase (Zwart 1997, 2001).⁸ Deze (her)analyses over de tijd heen hebben enerzijds tot nieuwe inzichten geleid maar anderzijds ook tot een zekere systematisering van inzichten. Met dat laatste doel ik op inzichten of uitgangspunten die men wellicht "traditioneel-generatief" zou kunnen noemen, in de zin dat het om inzichten gaat die behoren tot de constanten van de generatief-grammatiche theorievorming en als theoretische

⁷ Die niet optimale omstandigheden staan bekend onder de naam *poverty of the stimulus*.

⁸ *Verb Second* staat voor het verschijnsel dat het finiete werkwoord (in traditioneel-grammatiche termen: 'de persoonsvorm') gewoonlijk de zogenaamde tweede positie van de hoofdzin bezet. Deze positie wordt voorafgegaan door precies één woordgroep (*phrase*), zoals bijvoorbeeld in: *Mijn buurman_{positie1} kocht_{positie2} gisteren een nieuwe auto*. In bijzinnen staat het finiete werkwoord in zinsfinale positie: *...omdat mijn buurman gisteren een nieuwe auto kocht*.

denkkaders terug blijven keren in verschillende fasen van de theorie-ontwikkeling. In paragrafen 3.1-3.5 zal ik een aantal van die inzichten of uitgangspunten presenteren.

3.1 Structuurdenken: denk vanuit structuur en zoek structuur tot op de bodem!

Zoals de titel van Chomsky's *Syntactic Structures* aangeeft, is de zoektocht naar taalstructuur een belangrijke doelstelling in het generatief-syntactische onderzoek. In navolging van de structuralistische taalbeschouwing, worden linguïstische expressies beschouwd als eenheden met een interne hiërarchische organisatie. Tegenwoordig wordt aangenomen dat deze organisatie het resultaat is van de (recursieve) computationele operatie *Merge*, die twee elementen (constituenten) met elkaar combineert, met als resultaat een nieuwe syntactische eenheid (constituent). De adpositionele woordgroep *onder de brug* is bijvoorbeeld het resultaat van twee opeenvolgende *Merge*-operaties. Eerst combineert het nomen *brug* met het lidwoord *de*, met als resultaat de eenheid [*de brug*] en deze combineert op zijn beurt met de prepositie *onder*, wat resulteert in de eenheid [*onder [de brug]*]. Het constituentschap van *de brug* wordt onder meer ondersteund door de observatie dat het vervangen kan worden door het R-pronomen *er* (Van Riemsdijk 1978); zie (3a). Het constituentschap van *onder de brug* blijkt onder meer uit het feit dat het als conjunct kan fungeren in een gecoördineerde structuur; zie (3b).

- (3) a. Sommige kinderen bevonden zich [*op de brug*] en anderen bevonden zich [*er onder*].
b. Jan zei dat de kinderen zich [zowel [*op de brug*] als [*onder de brug*]] bevonden.

In zijn beroemde artikel *There's plenty of room at the bottom* (2007; oorspronkelijk: 1959), geeft de natuurkundige Richard Feynman het advies om de zoektocht naar kleinschaliger structuur zo lang mogelijk door te zetten. Als je denkt dat je het kleinste, meest primitieve element E hebt ontdekt, dan blijkt toch vaak dat E in nog kleinere stukjes uit elkaar gehaald (d.w.z. ontleed) kan worden. Kortom, zoek structuur tot op de bodem! Dit adagium heeft in het generatief-grammatisch onderzoek tot de ontdekking van tal van kleinschalige structuren geleid. Ogenschijnlijk primitieve elementen zoals het "voegwoord" *omdat* en het bezittelijk "voornaamwoord" *mijn* vallen uiteen in kleinere eenheden: *om + dat* (Hoekstra & Zwart 1994) en *mij + 'n* (Corver 2003). Soms wordt de onderzoeker op het spoor gezet van de aanwezigheid van kleinschaliger structuur, doordat het ogenschijnlijk primitieve element afwijkend gedrag vertoont ten opzichte van "soortgenoten". Neem bijvoorbeeld de observatie in (3a) dat het complement (bijv. *het huis*) van een adpositie (P) vervangen kan worden door een R-pronomen zoals *daar*. Zoals de voorbeelden in (4) laten zien, is deze test van toepassing op tal van adposities:

- (4) daar op, daar in, daar uit, daar naast, daar onder, daar achter, daar over, daar binnen, etc.

Er is echter een klasse van adpositie-achtige elementen die voor veel sprekers onmogelijk gecombineerd kan worden met een R-pronomen:

- (5) a. namens de regering a.' *daar namens
b. krachtens de wet b.' *daar krachtens
c. tijdens de oorlog c.' *daar tijdens

In plaats van te stipuleren dat er een lexicale klasse van adposities is die R-pronominalisatie blokkeert, kunnen we het R-pronominalisatie-gedrag van *namens* etc. ook trachten te interpreteren als de aanwezigheid van kleinschaliger structuur.⁹ Om specifieker te zijn, het element *namens* is niet een eenheid maar valt uiteen in kleinere eenheden en het is de complexere structuur van *namens* die R-pronominalisatie blokkeert.

Dat “adposities” zoals *namens* een interne structuur hebben, wordt gesuggereerd door het feit dat ze geparafraseerd kunnen worden door sekwenties waarin verschillende eenheden duidelijk herkenbaar zijn:

- (6) a. in naam van de regering
 b. uit kracht van de wet
 c. ten tijde van de oorlog

De perifrastische patronen in (6), zoals *in naam van* en de synthetische patronen in (5), zoals *namens*, hebben ruwweg dezelfde betekenis. Ze delen ook de eigenschap dat er een nomen aanwezig is: *naam, kracht, tijd*. Op basis van deze gelijkens kan de hypothese geformuleerd worden dat *namens de regering* en *in naam van de regering* dezelfde basisstructuur als vertrekpunt hebben. Merk nu op dat de perifrastische variant het element *van* bevat, dat een bezitsrelatie markeert. In (6a), bijvoorbeeld, duidt *de regering* de bezitter (possessor) aan en *naam* het bezit (possessum). In navolging van Longobardi’s (2001) analyse van possessief-constructies in het Italiaans stel ik voor dat constructies zoals *namens de regering* eveneens een possessief-relatie representeren. Het possessieve patroon waarvan deze constructies manifestaties zijn, is bekend onder de naam *Status Constructus* (Ritter 1988). Dit patroon is wijdverbreid in Semitische talen zoals het Hebreeuws:

- (7) a. beyt ha-mora (Status Constructus patroon)
 huis de-leraar
 ‘het huis van de leraar’
 b. ha-bayit shel ha-mora (perifrastisch patroon)
 de-huis van de-leraar
 ‘het huis van de leraar’

Zoals (7a) laat zien, wordt het *Status-Constructus*-patroon onder meer gekenmerkt door (i) de afwezigheid van het definiete lidwoord voor het possessum-nomen (*beyt*) en (ii) een

⁹ Van der Horst (2008:1897) geeft een paar geattesteerde voorbeelden met *waartijdens* (en *waarvia*). Ook de voorbeelden in (i)-(ii) laten zien dat het gebruik van *waartijdens* en *waarnamens* mogelijk is voor sommige sprekers; met dank aan Timothy Coleman, die mij attendeerde op deze voorbeelden.

(i) Ik mocht zes uur met hem praten en *daartijdens* liet hij me af en toe proeven van de whisky, die hij ten geschenke had gekregen van de nog niet zo lang gelden gepensioneerde inspecteur-generaal van de Bundeswehr, Heinz Trettner.

https://dbnl.org/tekst/_maa003196901_01/_maa003196901_01_0006.php

(ii) Meestal melden ze een persoonsnaam en een gefingeerd bedrijf *waarnamens* ze bellen. Dit kan als belastende info gelden.

<https://www.telguarder.com/nl/nummer/0513724049>

Deze voorbeelden laten zien dat de mentale grammatica’s van individuele sprekers (in Chomsky’s (1986a) terminologie: *I-languages*) van elkaar kunnen verschillen. Twee mogelijke analyses van het voorkomen van dit soort patronen zijn de volgende: ten eerste, *tijdens* is een ongelede adpositie vergelijkbaar met *langs*, die als woord opgeslagen is in het mentale lexicon van de spreker; ten tweede, *tijdens* is een morfologisch geled woord (*tijd-en-s*) dat zich als geheel als adpositie gedraagt; met andere woorden, de geleedheid is woordintern.

woordvolgordepatroon waarbij het possessum-nomen onmiddellijk voorafgaat aan het possessor-nomen; d.w.z. er staat geen verbindend element zoals *shel* tussen beide nomina in. In de generatief-syntactische literatuur zijn beide eigenschappen verbonden met een verplaatsingsproces, dat het possessum verplaatst naar de linkerperiferie van de nominale woordgroep (DP), waarbij het possessum over de possessor heen wordt verplaatst. Zoals weergegeven in (8), bevindt deze laatste zich in de specificierpositie van een functionele projectie PosP, die een bezitsrelatie representeert:

(8) [D' D [PosP ha-mora [Pos' Pos^o [NP ~~beyt~~]]]]

Terugkerend naar het patroon *namens de regering*, stel ik voor dat dit patroon op dezelfde manier wordt afgeleid als het *Status-Constructus*-patroon in (8): de NP *naam* wordt over de possessor (*de regering*) heen verplaatst en landt in de specificierpositie van DP. In het Nederlandse patroon zijn er echter twee gebonden morfemen die volgen op de verplaatste NP *naam*, te weten *-en* en *-s*. Ik neem aan dat het laatstgenoemde morfeem een realisatie is van het functionele hoofd Pos^o, terwijl het eerstgenoemde een affixale realisatie is van P^o. De afleiding van *namens de regering* kan nu weergegeven worden aan de hand van (9a), het basispatroon, en (9b), het afgeleide patroon:

(9) a. [PP Spec [P' [P -en] [DP Spec [D' D [PosP de regering [Pos' -s [NP naam]]]]]]]
 b. [PP [NP naam] [P' [P -en] [DP naam [D' -s+D [PosP de regering [Pos' [Pos -s] [naam]]]]]]]

Uit de afgeleide representatie in (9b) volgt de ongrammaticaliteit van het patroon *daar namens* in (5a') onmiddellijk: *daar* kan niet naar de specificierder van PP verplaatst worden omdat die positie al bezet is door de NP *naam*.

Samenvattend kan gesteld worden dat het voor het doorgronden van bepaalde syntactische verschijnselen loont om zo lang mogelijk door te gaan met het zoeken naar (kleinschalige) structuur. De bespreking van de patronen in (7) laat tevens zien dat doorgronding van syntactische verschijnselen van het Nederlands baat heeft bij een comparatief-syntactisch perspectief.

3.2. *Gelijkheidsdenken: denk vanuit uniformiteit!*

De notie 'uniformiteit' is een belangrijk beginsel dat van toepassing is op het nadenken over taalstructuur in de generatieve grammatica. Het uniformiteitsbeginsel vinden we op verschillende plekken terug in het generatief-grammaticale gedachtegoed. In deze paragraaf zal ik een aantal voorbeelden de revue laten passeren. Een eerste illustratie van uniformiteit betreft de interne opbouw van lexicale woordgroepen. Er wordt aangenomen dat nominale, verbale, adjectivale en adpositionele woordgroepen gelijkvormig zijn qua interne structuur. De theorie die uitgaat van deze uniforme interne opbouw is bekend onder de naam 'X-bar theorie' (Chomsky 1970, Jackendoff 1977). Een minimaal paar dat deze gelijkvormigheid qua interne opbouw illustreert, wordt gegeven in (10):¹⁰

(10) a. ..dat er (gisteren) [VP iemand_{Agens} [V' [deze zin]_{Thema} analyseerde]]
 b. (Jan toonde) [NP iemands_{Agens} [N' analyse [van deze zin]_{Thema}]]]

¹⁰ Voor het gemak houd ik in (10b) vast aan de traditionele NP-analyse.

Een tweede illustratie van het uniformiteitsdenken op woordgroepniveau betreft zogenaamde functionele categorieën zoals lidwoorden en voegwoorden. De interne opbouw van woordgroepen met een functionele categorie als kern —bijv. C(omplementeerder), D(eterminator)— is gelijk aan die van woordgroepen met een lexicale categorie (bijv. V en N) als kern. De interne structuur van een verbale woordgroep (VP) is met andere woorden niet wezenlijk anders dan de interne structuur van een voegwoordgroep (CP).

- (11) a. Ik vraag me af of er gisteren [_{VP} iemand [_{V'} een prijs [_V gewonnen]] heeft.
 b. Ik vraag me af [_{CP} wie [_{C'} [_C of] [_{TP} er gisteren [_{VP} ~~wie~~ een prijs gewonnen heeft]]]

De woordgroep gebouwd rond V en de woordgroep gebouwd rond C vertonen dezelfde interne opbouw. Een hoofd X (V; C) combineert met een complement (*een prijs*; TP) resulterend in een grotere eenheid die op zijn beurt combineert met een constituent (*iemand*; *wie*) die de zogenaamde specificeerderpositie bezet. Merk op dat *wie* verplaatsing heeft ondergaan vanuit de specificeerderpositie van VP naar de specificeerderpositie van CP. Zoals in (11b) is aangegeven, wordt de oorspronkelijke positie van *wie* bezet door een kopie van het verplaatste vraagwoord. Deze kopie blijft fonologisch ongerealiseerd: ~~wie~~.¹¹

De notie ‘uniformiteit’ is ook van toepassing op taalstructuren die (mede) het resultaat zijn van een verplaatsingsoperatie. Er wordt veelal aangenomen dat verplaatsingsoperaties structuurbehoudend zijn; d.w.z. de afgeleide structuur die verkregen wordt na toepassing van een verplaatsingsregel is een structuur die ook als basisstructuur (d.w.z. niet-afgeleide structuur) beschikbaar is in de grammatica van een taal.¹² Anders gezegd, basisstructuren en afgeleide structuren zijn strict genomen gelijkvormig.¹³ Dit kunnen we laten zien aan de hand van een vergelijking van enerzijds vraagzinnen ingeleid door het vraagwoord *wat* en anderzijds exclamatieve zinnen ingeleid door het exclamatieve element *wat*. Laten we beginnen met de vraagzinnen in (12):

- (12) a. [_{CP} **Wat** [_{C'} heeft [_{TP} Jan [_{NP} ~~wat~~ voor herten] gevangen]]]?
 b. *[[_{CP} **Wat** [_{C'} heeft [_{TP} Jan [_{PP} op [_{NP} ~~wat~~ voor herten]]] geschoten]]]?]

(12a) laat zien dat het vraagwoord *wat* verwijderd kan worden uit een direct-object-NP. Uit de ongrammaticaliteit van (12b) kunnen we afleiden dat een dergelijke verplaatsing niet mogelijk is als de NP *wat voor herten* is ingebed in een PP. Dit laat zien dat vooropplaatsing van het vraagwoord *wat* eilandgevoelig is: PPs vormen eilanden voor extractie (Van Riemsdijk 1978).

Beschouw nu de exclamatieve zinnen in (13), waar we eveneens het woord *wat* aan het begin van de zin aantreffen:

- (13) a. [_{CP} **Wat** [_{C'} heeft [_{TP} Jan [_{NP} een herten] gevangen]]]!
 b. [_{CP} **Wat** [_{C'} heeft [_{TP} Jan [_{PP} op [_{NP} een herten]]] geschoten]]]!

In beide zinnen heeft het exclamatieve *wat* bereik over de noun phrase *een herten*. In (13a) heeft de uitroep betrekking op het grote aantal herten dat Jan gevangen heeft en in (13b) op het grote aantal herten waarop hij geschoten heeft. Merk nu op dat in deze laatste zin *wat* betrekking heeft op een noun phrase (*een herten*) die ingebed is in een PP. Kortom,

¹¹ Dit soort fonologisch lege elementen worden wel aangeduid als ‘sporen’.

¹² Zie het Structuurbehoudendheidsprincipe in Emonds (1976).

¹³ In recente generatief-syntactische theorievorming volgt dit uit het feit dat *E(xternal Merge)* —zeg maar verbinding van twee elementen zonder toepassing van verplaatsing— en *I(nternal) Merge* —verbinding van twee elementen als gevolg van verplaatsing— feitelijk een en dezelfde operatie (*Merge*) is; zie Chomsky (2013).

exclamatief *wat* is niet eilandgevoelig, dit in tegenstelling tot het vraagwoord *wat*. Deze ongevoeligheid voor de eilandstatus van PP wijst erop dat exclamatief *wat* niet verplaatst is naar [Spec,CP] vanuit een positie binnen de NP *een herten*. De conclusie moet zijn dat exclamatief *wat* basisgegenereerd is in [Spec,CP]. Nu we weten dat de specificieerderpositie van CP een positie is die het taalsysteem los van verplaatsing toestaat, kunnen we concluderen dat de verplaatsing van het vraagwoord *wat* naar [Spec,CP] in (12) structuurbehoudend is; d.w.z. de structuur die het resultaat is van verplaatsing is een structuur die qua vorm gelijk is aan de basisgegeneerde CP-structuur in (13).

Het uniformiteitsbeginsel is niet alleen van toepassing op het eindproduct van verplaatsingsoperaties (d.w.z. de output-representatie) maar ook op verplaatsingsoperaties zelf (Chomsky 1977). Verplaatsing van het vraagwoord *wie* naar het begin van de vraagzin en verplaatsing van het betrekkelijk voornaamwoord *die* naar het begin van een betrekkelijke bijzin, zijn operaties van hetzelfde type, namelijk: “Verplaats een element naar de specificieerder-positie van C(omplementizer)P(hrase), waarbij CP de zinslaag is die het type zin (bv. vragend, mededelend, etc.) aanduidt.”

- (14) a. de vraag [_{CP} **wie** [_{C'} (of) [zij toen ~~wie~~ had uitgenodigd]]]
 b. de man [_{CP} **die** [_{C'} C [zij toen ~~die~~ had uitgenodigd]]]

Als laatste illustratie van het uniformiteitsbeginsel noem ik het idee dat identieke thematische relaties worden gerepresenteerd door identieke structurele relaties.¹⁴ Een eenvoudige illustratie van dit principe wordt gegeven in het actief-passief paar in (15):

- (15) a. ..dat Jan gisteren [**het huis**]_{Thema} verkocht.
 b. ..dat [**het huis**]_{Thema} gisteren ~~het huis~~ verkocht werd (door Jan).

Het direct object *het huis* in de actieve zin (15a) en het subject *het huis* in de passieve zin (15b) dragen dezelfde semantische rol, te weten: Thema. De aanname dat een specifieke semantische rol verbonden is met een specifieke structurele positie —*in casu*, de Thema-rol is verbonden met de complementpositie van het actieve werkwoord *verkocht*— leidt tot de gedachte dat *het huis* in de passieve zin zijn oorsprong vindt in de direct-object-positie.

3.3. Configurationeel denken: associeer eigenschappen met structuur!

Linguïstische expressies hebben bepaalde eigenschappen. Een NP kan bijvoorbeeld de eigenschap hebben dat hij een bepaalde semantische rol vervult (zie (15)). In het nadenken over eigenschappen van linguïstische expressies zijn er twee perspectieven mogelijk: iets kan een absolute (oftewel intrinsieke) eigenschap zijn of iets kan een relationele eigenschap zijn. In het eerste geval vertoont de linguïstische expressie eigenschap X onafhankelijk van de structurele omgeving waarin deze zich bevindt, in het tweede geval is het vertonen van eigenschap X door een linguïstische expressie afhankelijk van de positie waarin deze zich in de syntactische structuur bevindt. Anders gezegd, de aanwezigheid van eigenschap X is in het laatste geval *configurationeel* bepaald.

Het verschil in perspectief kan geïllustreerd worden aan de hand van eilandschap. Beschouw allereerst de zinnen in (16):

- (16) a. ***Wat** hebben [_{NP} ~~wat~~ voor mensen] jou uitgenodigd?

¹⁴ Zie Baker's (1988) *Uniformity of Theta Assignment Hypothesis* (UTAH).

- b. [_{NP} **Wat voor mensen**] hebben ~~wat voor mensen~~ jou uitgenodigd?

De ongrammaticaliteit van (16a) laat zien dat het *w*-woord *wat* niet verwijderd mag worden uit de NP. Het is noodzakelijk om de hele NP naar voren te plaatsen. Op basis van deze kleine feitenset zou men de conclusie kunnen trekken dat een NP een eiland voor extractie is.¹⁵ Als we de feitenset in (16) echter uitbreiden met die in (17), dan wordt onmiddellijk duidelijk dat de ongrammaticaliteit van (16a) niet te wijten kan zijn aan het feit dat *wat* verwijderd is uit een NP.

- (17) a. **Wat** heb jij [_{NP} ~~wat~~ voor mensen] uitgenodigd?
b. **Wat voor mensen** heb jij ~~wat voor mensen~~ uitgenodigd?

Deze feitenset laat zien dat naast verplaatsing van de hele NP, zoals in (17b), het ook mogelijk is om het *w*-woord **wat** alleen te verplaatsen, zoals in (17a). In dat laatste geval wordt *wat* verwijderd uit een NP. Voorbeeld (17a) laat dus zien dat NPs geen intrinsieke eilanden zijn voor extractie. Wat een rol lijkt de spelen is de syntactische positie die de NP bezet in de syntactische structuur. In (16a) wordt *wat* verwijderd uit een NP die een subjectpositie bezet, ook wel aangeduid als de specificierpositie van T(ense)P(hrased).¹⁶ In (17a), daarentegen, wordt *wat* verwijderd uit een NP die een objectpositie bezet, ook wel aangeduid als de complementpositie van V(erbum). Kortom, het eilandschap van NP is configurationeel bepaald.¹⁷

Een tweede illustratie van het configurationeel denken betreft het *w*-woord *wat*. Zoals de voorbeelden in (18) laten zien, kan *wat* meerdere functies vervullen in de zin:

- (18) a. Jan heeft **wat** gegeten.
b. **Wat** heeft Jan gegeten?
c. **Wat** heeft Jan me gegeten!
d. Jan heeft [**wat** taart] gegeten.

In (18a) functioneert *wat* als onbepaald voornaamwoord ('iets'), in (18b) als vraagwoord, in (18c) als exclamatief element en in (18d) als een element met kwantificerende betekenis. In plaats van te zeggen dat er in het Nederlandse lexicon vier homonieme woorden zijn, is er voorgesteld dat er één *w*-woord *wat* is in het Nederlands, waarvan sommige betekenseigenschappen configurationeel bepaald zijn (zie Postma 1994, Bennis 1995, Bennis c.s.1998). Met andere woorden, de structurele positie die *wat* in de syntactische structuur bezet, bepaalt mede de "aard" van *wat*.¹⁸

3.4. *Relationeel denken: Denk in termen van structurele relaties!*

¹⁵ Zie de *NP constraint* van Bach en Horn (1976: 277-278): "No constituent that is dominated by NP can be moved or deleted from that NP by a transformational rule."

¹⁶ Wat interessant is, is dat *wat* verwijderd kan worden uit een subject-NP, mits het subject lager in de zinsstructuur staat. Dit komt bijvoorbeeld voor in zinnen waarin de "hoge" subjectpositie (de specificierpositie van TP) bezet is door expletief *er*, zoals in *Wat stonden er toen [~~wat~~ voor planten] in zijn tuin?* Ook dit voorbeeld laat zien dat de syntactische positie die NP bezet van invloed is op zijn eilandschap. Zie Broekhuis (1992), De Hoop & Kosmeier (1995).

¹⁷ Zie Chomsky (1986b) voor het idee dat het begrenzend karakter van NP configurationeel bepaald is.

¹⁸ Een andere illustratie van dit configurationele denken is te vinden in Muysken (1982), waarin wordt voorgesteld dat de hiërarchische waarde (ook wel aangeduid als 'bar level': X⁰, X', XP) van een constituent afleidbaar is van zijn configurationele positie in de hiërarchische structuur.

Linguïstische expressies zijn representaties waarbinnen zich tal van relaties tussen twee elementen bevinden. Een belangrijke eigenschap van deze relaties is dat ze structuurafhankelijk zijn; d.w.z., de elementen A en B kunnen alleen met elkaar in verbinding staan als A zich in een bepaalde hiërarchische positie bevindt ten opzichte van B (zie Everaert c.s. 2015). Een voorbeeld van zo'n hiërarchische relatie is de zogenaamde c(onstituent)-commandeer-relatie, die in informele termen inhoudt dat element A structureel prominenter moet zijn dan element B (Reinhart 1976, 1983). Deze c-commandeer-eis is van toepassing op tal van verbindingen,¹⁹ zoals bijvoorbeeld de verbinding tussen een antecedent-NP (*Piet*) en een reflexief pronomen (*zichzelf*), de verbinding tussen een negatief element (*niemand*) en een negatief-polair element (*ook maar iets*), of die tussen een betrekkelijk woord (*waar*) en zijn basispositie (~~*waar*~~); zie (19a)-(21a). De onwelgevormde b-zinnen in (19b)-(21b) tonen aan dat een omkering van de prominentierelatie tot een ongrammaticale zin leidt. In (19b) kan het structureel lagere direct object *Piet* niet als antecedent fungeren voor het direct-object-reflexief *zichzelf*. In (20b) is het direct object *niets* niet in staat om het negatief-polaire indirect object *ook maar iemand*, dat structureel prominenter is, te legitimeren. (21b) laat tenslotte zien dat een vraagwoord nooit naar een structureel lager gelegen positie—in dit geval de specificerderpositie van de bijzin (CP) behorende bij *vroeg*—verplaatst kan worden.

- (19) a. Ik heb [**Piet**_{IO} [*zichzelf*_{DO} getoond]].
 b. *Ik heb [*zichzelf*_{IO} [**Piet**_{DO} getoond]].
- (20) a. Ik heb [**niemand**_{IO} [*ook maar iets*_{DO} gegeven]].
 b. *Ik heb [*ook maar iemand*_{IO} [**niets**_{DO} gegeven]].
- (21) a. Dit is het bedrijf [_{CP} **waar** Jan [_{PP} ~~*waar*~~ aan] vroeg [_{CP} of hij zijn geld terug kon krijgen]].
 b. *Dit is de jongen [_{CP} die [_{PP} ~~*waar*~~ aan] vroeg [_{CP} **waar** of hij zijn geld terug kon krijgen]].

Dat het bij dit soort afhankelijkheden om een structuurafhankelijke relatie (“A moet structureel prominenter zijn dan B”) gaat en niet om een lineair gedefinieerde afhankelijkheid (“A moet sequentieel voorafgaan aan B”) blijkt uit een voorbeeld als (22):²⁰

- (22) *Ik zou [deze jongens die **niemand** hielpen] *ook maar IETS* geven.

In (22) gaat het negatieve element *niemand*, net zoals in (20a), lineair gezien vooraf aan *ook maar iets*. Als ‘lineair voorafgaan’ de conditie was op de afhankelijkheidsrelatie tussen *niemand* en *ook maar iets*, dan zou je verwachten dat zowel (20a) als (22) welgevormd zijn. Dit is echter niet het geval. De ongrammaticaliteit van (22) toont aan dat het de structuurafhankelijke c-commandeer-relatie is die ten grondslag ligt aan de licenseringsrelatie: *niemand* c-commandeert niet het negatief-polaire *ook maar iets*, omdat het structureel ingebed is in de betrekkelijke bijzin en dus hiërarchisch gezien niet prominent is ten opzichte van *ook maar iets*.

¹⁹ Ook hier zie je een illustratie van het uniformiteitsdenken: sommige afhankelijkheden vertonen op een abstract niveau dezelfde formele eigenschap, *in casu* de c-commandeerrelatie.

²⁰ Merk op dat zin (22) syntactisch welgevormd is als de klemtoon niet op *iets* komt te vallen, maar op *ook*: ...*OOK maar iets* ... In dat geval heeft de zin een andere betekenis; er is geen sprake van een negatieve-polariteitslezing.

De afhankelijkheidsrelaties in (19)-(21) laten zien dat de karakterisering van linguïstische expressies niet constructie-specifiek is maar veeleer abstract en constructie-overstijgend; *in casu*, de c-commandeer-eis is een structurele relatie die van toepassing is op verschillende soorten afhankelijkheden.

3.5. Localiteitsdenken: denk in termen van locale afhankelijkheden!

Een andere kenmerkende eigenschap van de generatief-taalkundige taalbeschouwing is het localiteitsdenken: elementen die in een afhankelijkheidsrelatie tot elkaar staan, moeten in structurele zin niet te ver van elkaar af staan. Anders geformuleerd: de structurele afstand tussen A en B is begrensd. “Grensoverschrijdend” gedrag (d.w.z. schending van localiteit) leidt tot een niet acceptabele afhankelijkheid. Waar het gaat om afhankelijkheden tussen een verplaatst element en zijn “spoor” (d.w.z., de basispositie van het verplaatste element), kunnen er twee typen grenzen worden onderscheiden: (i) een absolute grens en (ii) een relatieve grens.²¹ Een woordgroep XP vormt een absolute grens voor een in XP ingebedde constituent A, als XP intrinsiek “ondoordringbaar” is.²² In Van Riemsdijk (1978) wordt bijvoorbeeld voorgesteld dat PP een begrenzend constituent vormt voor verplaatsing (de zogenaamde PP-eiland-conditie).

- (23) a. *Marie wist niet [_{CP} **wie** Jan [_{PP} op ~~wie~~] gerekend had].
 b. Marie wist niet [_{CP} [_{PP} **op wie**] Jan ~~op wie~~ gerekend had].

Voorbeeld (23a) laat zien dat verplaatsing van het vraagwoord *wie* uit de bevattende PP niet zo’n goed resultaat oplevert. Het vraagwoord *wie* kan met andere woorden niet door de PP heen dringen en een weg naar buiten zoeken. Verplaatsing van de hele PP *op wie* heeft de voorkeur.²³

Zoals Van Riemsdijk (1978) laat zien, zijn er gevallen waarin een vraagwoord wel degelijk door de PP heen kan dringen en een weg naar buiten kan vinden. Voorbeeld (24a) is zo’n geval. Zoals (24b) laat zien, is vooropplaatsing van de hele PP (*waarop*) ook mogelijk.

- (24) a. Marie wist niet [_{CP} **waar** Jan [_{PP} op ~~waar~~] gerekend had].
 b. Marie wist niet [_{CP} [_{PP} **waarop**] Jan ~~waarop~~ gerekend had].

De verplaatsing van *waar* in (24a) lijkt in tegenspraak met Van Riemsdijks PP-eiland-conditie, die extractie van *wie* uit PP blokkeert; zie (23a). Van Riemsdijk toont echter aan dat

²¹ Een opmerking is hier op zijn plaats: in paragraaf 3.3 zagen we dat begrensdheid van NP niet absoluut is maar configurationeel bepaald. Kortom, de structurele positie van een woordgroep is ook een factor die een rol speelt in het localiteitsdenken. Je zou deze configurationele vorm van localiteit ook ‘relatief’ kunnen noemen, waarbij ‘relatief’ verwijst naar de structurele positie die een woordgroep bezet. Om een voorbeeld te geven: in (17a) kan het vraagwoord *wat* verwijderd worden uit de NP/DP *wat voor mensen*. Als deze NP/DP echter deel uitmaakt van een PP, is extractie van *wat* niet langer mogelijk:

- (i) *Wat heb jij [_{PP} met [_{NP} ~~wat~~ voor mensen]] afgesproken?
 Vergelijk: [Met wat voor mensen] heb jij afgesproken?

²² Ondoordringbaarheid is zowel derivationeel (“A kan niet uit XP verplaatst worden”) als representationeel (“het verplaatste element heeft geen toegang tot het spoor in XP”) defineerbaar.

²³ Er zijn moedertaalsprekers voor wie verplaatsing uit PPs (redelijk) acceptabel is als het verplaatste element een complexe wh-constituent is, zoals in: *Welke man heb jij op welke man gerekend?* Ik laat deze kwestie in dit artikel buiten beschouwing. Zie onder meer Van Craenenbroeck (2004) en Schippers (2012) voor een bespreking van dit verschijnsel.

er een belangrijk verschil is tussen *wie* in (23a) en *waar* in (24a): *wie* volgt op de adpositie *op*, terwijl *waar* voorafgaat aan de adpositie *op*. Volgens Van Riemsdijk correspondeert dit lineaire verschil aan de oppervlakte met een configurationeel verschil: *wie* staat in de complementpositie van P, *waar* staat in de specificeerderpositie van P. Deze positie is overigens geen basispositie maar een afgeleide positie; [_{PP} *waar over*] is namelijk afgeleid van [_{PP over wat}], waarbij *wat* het complement van P is. We hebben dus de volgende afgeleide structuur: [_{PP} *waar* [_{P over ~~wat~~}]].²⁴ Van Riemsdijk beargumenteert dat de specificeerderpositie van PP, die structureel prominenter is dan de complementpositie van P, als ontsnappingsluik kan dienen voor extracties uit PP. *Waar* in (24a) kan gebruik maken van dat luik, *wie* in (23a) kan dat niet. PPs zijn dus ondoordringbare woordgroepen maar bieden wel een (beperkte) ontsnappingsmogelijkheid aan.

Zoals hierboven aangegeven, bestaat er naast overschrijding van een absolute grens ook overschrijding van een relatieve grens. Van dit laatste is sprake als een verplaatste constituent A over een structureel prominentere (d.w.z. c-commanderende) constituent B heen wordt verplaatst, waarbij A en B van hetzelfde type zijn; zie Rizzi (1990).²⁵ Alvorens een illustratie van deze relatieve begrenstheid te geven, presenteer ik eerst de voorbeelden in (25):

- (25) a. Zij heeft **er**_{LOC} vaak over de oorlog gesproken.
 b. **Waar** heeft zij vaak [_{PP} ~~waar~~ over] gesproken?

Zin (25a) bevat een locatief R-pronomen *er*. Zin (25b) illustreert verplaatsing van het w-pronomen *waar* vanuit PP naar het begin van de zin.

Beschouw nu het voorbeeld in (26), waarin het *w*-woord *waar* wederom uit de PP wordt verwijderd en naar [Spec,CP] wordt verplaatst (Van Riemsdijk 1978, Huijbregts 1991). In tegenstelling tot voorbeeld (25b) wordt *waar* in (26) over het locatieve R-pronomen *er* verplaatst. Een R-woord (*waar*) wordt dus over een ander R-woord (*er*) heen verplaatst. Dit leidt tot een minder acceptabele zin, omdat *waar* over een relatieve grens (*er*) wordt heen geplaatst.

- (26) ?***Waar** heeft zij **er**_{LOC} vaak [~~waar~~ over] gesproken?

Merk voor de volledigheid ook het volgende zinspatroon op:

- (27) **Waar**_{LOC} heeft zij ~~waar~~ **er** vaak [~~er~~ over] gesproken?

In deze zin vindt het vraagwoord *waar* niet zijn oorsprong in de PP waarvan *over* het hoofd is. *Waar* heeft een locatieve (LOC) betekenis en functioneert als een bijwoordelijke bepaling in de zin. Zoals weergegeven in (27), wordt *waar* vanuit een zinsinterne adverbiale positie naar het begin van de zin verplaatst. Daarbij wordt het niet over een ander R-woord heen verplaatst. Het verplaatsingsproces is dus lokaal. Hetzelfde geldt voor het R-woord *er*, dat verplaatst wordt uit de PP en op een positie in het “middenveld” van de zin komt te staan.

3.6. Abstract denken: kijk verder dan het klankoppervlak!

Het feit dat een lineaire reeks zoals *onder de houten kast* een onzichtbare/onhoorbare interne hiërarchische structuur heeft — [*onder* [*de* [*houten* [*kast*]]]] — toont onmiddellijk aan dat

²⁴ In paragraaf 4 zullen we nog een variant op de analyse van Van Riemsdijk (1978) voorbij zien komen.

²⁵ Hier geldt ook weer het uniformiteitsbeginsel (paragraaf 3.2): “A en B zijn van hetzelfde type”.

syntactische analyse een bepaalde mate van abstractheid veronderstelt. Taal heeft eigenschappen die als het ware “undercover” blijven, d.w.z. niet aan de oppervlakte (“lege elementen”) komen of in een andere gedaante (alternatieve realisatie) aan de oppervlakte komen. Een bekend voorbeeld van lege elementen die aanwezig zijn in de syntactische representatie zijn zogenaamde ‘sporen’, die het resultaat zijn van verplaatsingsoperaties. Verplaatsing van het vraagwoord *wie* vanuit de bijzin naar het begin van de hoofdzin leidt, bijvoorbeeld, tot een representatie met sporen: structureel aanwezige elementen die in het Standaardnederlands niet aan het (klank)oppervak verschijnen (28a). Het is dan ook interessant dat er in sommige Nederlandse dialecten wel hoorbare manifestaties zijn van sporen; zie Barbiers c.s. (2010), zoals in (28b).

- (28) a. **Wie** denk je [_{CP} **wie** [_C dat [ik gisteren **wie** gezien heb]]]?
 b. **Wie** denk je [_{CP} **wie** [_C C [ik gisteren **wie** gezien heb]]]?

Een tweede illustratie van “abstracte leegte” treffen we aan in voorbeeld (29b), dat een minimaal paar vormt met (29a):²⁶

- (29) a. ..dat Jan <**op die avond**> ziek werd <**op die avond**>. "zichtbare P"
 b. ..dat Jan <**die avond**> ziek werd <**die avond**> "verborgen P"

In (29a) bevat de temporele bepaling het voorzetsel *op*, terwijl in (29b) dat voorzetsel afwezig is aan de oppervlakte. Het feit dat *die avond* in postverbale positie kan staan, suggereert echter dat wat aan de oppervlakte een NP lijkt te zijn, feitelijk een PP is. Noun phrases kunnen normaliter niet in postverbale positie staan (zie (30)), PPs wel:

- (30) ..dat Jan zich <**die avond**> goed herinnerde <***die avond**>.

Als *die avond* in (29b) een PP is, dan hebben we te maken met een abstract (d.w.z. fonetisch leeg) voorzetsel: [_{PP} P₀ [_{NP} *die avond*]] (Emonds 1987, McCawley 1988).

Een derde illustratie van abstractie, één waarbij het undercover element een afwijkende gedaante heeft, komt van het minimale paar in (31):

- (31) a. ..dat Jan hout [_{PP} **op** de kar] laadde.
 b. ..dat Jan de kar met hout **be**-laadde.

In (31a) is *op* een locatie aanduidende prepositie die een spatiële relatie legt tussen enerzijds *de kar* —de entiteit die de locatie aanduidt— en anderzijds *hout* — de entiteit die zich in een spatiële relatie (“on top of”) bevindt ten opzichte van de kar. Feitelijk treffen we in (31b) dezelfde “on top of” relatie tussen *de kar* en *hout* aan. Op grond van deze betekenisgelijkenis concludeert Hoekstra (1988) dat de sekwenties *op de kar laadde* en *de kar belaadde* dezelfde basisstructuur hebben. Concreet stelt hij voor dat zowel *op* als *be*- adpositionele hoofden zijn, waarbij *op* een vrij morfeem is en *be*- een gebonden (d.w.z. affixaal) adpositioneel morfeem is. Het affixale karakter van *be*- zorgt ervoor dat *be*- op zoek moet naar een woord waar het zich aan vast kan hechten. In navolging van Baker (1988) stelt Hoekstra voor dat *be*- zich vasthecht aan *laadde* door middel van de verplaatsingsoperatie ‘P(repositie)-incorporatie’. Schematisch:²⁷

²⁶ De vishaken ‘.<A₁> ...<A₂>.’ duiden aan dat ofwel A₁ in de zin staat ofwel A₂.

²⁷ Merk op dat de vrije adpositie en de gebonden adpositie (*be*-) in complementaire distributie staan:

- (i) ...dat zij {de kwestie *bespraken/over* de kwestie spraken/**over* de kwestie *bespraken*}.

(32) ..dat Jan [_{PP} ~~be-~~ de kar] met hout [**be-**laadde].

Laat ik tot slot benadrukken dat de aanwezigheid van “abstracte structuur” nooit zomaar gestipuleerd wordt maar altijd gemotiveerd wordt vanuit het syntactische gedrag van zinslelementen (bijv. een semantische rol die een element draagt of de syntactische plaatsing van een element in de zin).²⁸

Ter afsluiting van sectie 3 vat ik een en ander samen: we hebben in het voorafgaande gezien dat de generatief syntacticus talige verschijnselen tracht te doorgronden vanuit een bepaald denkraam. Dit generatieve denkraam (‘the generative mindset’) omvat onder meer de volgende componenten (denkraampjes): (i) Denk structureel! (3.1); (ii) Denk vanuit uniformiteit! (3.2); (iii) Denk configurationeel! (3.3); (iv) Denk structureel-relatieel! (3.4); (v) Denk vanuit localiteit! (3.5); (vi) Denk vanuit abstracte (“verborgen”) structuren! (3.6). In de volgende paragraaf hoop ik te laten zien hoe sommige van deze denkwijzen ingezet kunnen worden bij het doorgronden van een syntactisch verschijnsel dat bij mijn weten niet of nauwelijks aandacht heeft gehad in de syntactische analyse van het Nederlands.

4. Een casusstudie: bijwoordelijke bepalingen van het type A+P

Voor mijn casusstudie ga ik terug naar Kraak en Kloosters *Syntaxis*. In hoofdstuk 9, paragraaf 2, bespreken zij bijwoordelijke bepalingen van hoedanigheid. In (33a-c) worden enkele voorbeelden van dit type bijwoordelijke bepaling gegeven:

- (33) a. ..dat Jan *zacht* sprak.
b. ..dat Jan *hard* lachte.

In een zin als (33a) geeft *zacht* een kwalificatie van de handeling (‘praten’) die Jan verricht. Merk op dat de bepalingen in (33) ‘kaal’ zijn. Er is geen adverbiaal morfeem verbonden met de bepaling. Op dit punt verschilt het Nederlands bijvoorbeeld van het Engels, dat in de meeste gevallen de adverbiale markerings *-ly* vertoont:

- (34) a. ..that Jan spoke softly.
b. ..that Jan laughed loudly.

Zoals Kraak en Klooster opmerken kunnen bijwoordelijke bepalingen ook de vorm van een voorzetselgroep aannemen (PP). Enkele voorbeelden staan gegeven in (35):

- (35) a. ..dat Jan dit *op een handige manier* oploste.
b. ..dat Jan *op aanstellerige wijze* lachte.

²⁸ Nog een vorm van abstractie die in recente jaren een belangrijke rol heeft gespeeld— en nog steeds speelt—zowel in de generatieve taalkunde in het algemeen als in de generatieve benadering van het Nederlands betreft het verschijnsel ellipsis. Zie onder meer *The Oxford Handbook of Ellipsis* onder redactie van Van Craenenbroeck en Temmerman (2019), dat onder meer een overzicht van ellipsisverschijnselen in het Nederlands bevat (Corver en Van Koppen 2019).

Een patroon dat niet besproken wordt in Kraak en Klooster is de hoedanigheidsbepaling met de vorm A+P.²⁹ Enkele voorbeelden van dit patroon worden gegeven in (36):³⁰

- (36) a. ..dat Jan de zin *hardop* voorlas.
b. ..dat Jan *rechttop* de kamer in liep.
c. ..dat Jan *volop* van de muziek genoot.
d. ..dat Jan *dubbelop* had genoten van dit mooie nazomerse weekendje.
e. ..dat de jongen *languit* op de bank lag.
f. ..dat Jan *breeduit* vertelde wat er gebeurd was.
g. ..dat Jan zijn naam *voluit* op het papier schreef.
h. ..dat Jan *vrijuit* de volgende woorden uitsprak:
i. ..dat Jan *kortaf* antwoord op mijn vraag gaf.

Aan de oppervlakte hebben deze patronen zowel iets weg van het Engelse patroon in (34) —er volgt iets op de categorie A— als van het Nederlands patroon in (35) —er is een adpositioneel element aanwezig. Het opmerkelijke van het A+P-patroon is natuurlijk dat het adpositionele element volgt op A.

Er zijn goede redenen om aan te nemen dat de sekwentie A+P een syntactische eenheid, d.w.z. een constituent, vormt. De constituentschapstesten in (37) laten dat zien:

- (37) a. *Hardop* las Jan de zin voor.
b. Jan las de zin *hardop* voor en Kees las de zin (precies) *zo* voor.
c. Jan las de zin [[*hardop*] en [*theatraal*]] voor.

(37a) laat zien dat *hardop* in de eerste positie van de hoofdzin kan komen te staan, d.w.z. de positie voorfgaand aan het finiete werkwoord dat de tweede positie bezet. (37b) illustreert de zogenaamde substitutietest: *hardop* kan in zijn geheel vervangen worden door het pro-adverbium *zo*. (37c), tenslotte, toont het constituentschap van *hardop* aan door middel van de nevenschikkingstest: *hardop* kan als conjunct en dus als syntactische eenheid voorkomen in een gecoördineerde structuur.

Nu het duidelijk is dat de sekwentie *hard+op* een constituent vormt, kan de volgende vervolgvraag gesteld worden: wat is de categoriale aard van de constituent *hardop*? Gezien de twee onderdelen van *hardop*, namelijk het adjectief *hard* en de adpositie *op*, liggen er twee mogelijke analyses voor de hand: (i) *hardop* is een adjectivale structuur of (ii) *hardop* is een adpositionele structuur. Het grammatische gedrag van *hardop* suggereert dat de eerste analyse verworpen moet worden en dat de laatste analyse de juiste is.³¹

Het niet-adjectivale karakter van *hardop* blijkt uit het feit dat het niet als geïnfleeteerd attributief adjectief voor kan komen. Alvorens dat te laten zien, wijs ik eerst op de voorbeelden in (38) en (39):

- (38) a. Dat *luide roepen* van hem (moet nu maar eens afgelopen zijn).
b. Dat *vrije denken* van hem (hangt me de keel uit).

²⁹ Mogelijk zal niet iedereen *op* in *hardop* of *uit* in *breeduit* als een adpositie willen analyseren en deze elementen als partikels willen zien. In navolging van onder meer Emonds (1976), Van Riemsdijk (1978) en Den Dikken (1995) en tevens in overeenstemming met het uniformiteitsdenken (zie paragraaf 3.2) neem ik aan dat *op* in *hardop* tot dezelfde woordsoort (namelijk P) behoort als *op* in *op vrolijke wijze* en *op* in *Jan zette zijn bril op*.

³⁰ Dit patroon komt ook bij andere typen adverbiale bepalingen voor, bijvoorbeeld: *veruit* (maat/graad), *hooguit* (maat/graad), *blij toe* (subjectief), *langzaam aan/geleidelijk aan* (temporeel).

³¹ Verderop in deze paragraaf zal enige nuanciering worden gegeven. Bij sommige sprekers van het Nederlands vertoont het A+P-patroon (soms) adjectivaal gedrag.

- (39) a. Dat *luid roepen* van hem (moet nu maar eens afgelopen zijn).
 b. Dat *vrij denken* van hem (hangt me de keel uit).

Zowel in (38) als in (39) hebben we te maken met nominalisaties (Schoorlemmer 2001). In (38) hebben we te maken met een infinitivale vorm die als nomen gebruikt wordt. Het nominale karakter van *roepen* en *denken* in (38) blijkt uit het feit dat ze gemodificeerd kunnen worden door een (geïnflecteerd) attributief adjectief. (38a) heeft dus de volgende interne structuur: [*dat* [*NP luide* [*NP roepen*]]]. Als we nu de voorbeelden in (39) beschouwen, dan valt op dat het adjectief morfologisch kaal is. De adjectieven *luid* en *vrij* gedragen zich in dit nominalisatie-patroon als een bijwoordelijke bepaling bij een verbale infinitief: [*VP luid* [*VP roepen*]]. Deze verbale infinitief maakt deel uit van een grotere nominale woordgroep: [*Noun Phrase dat* [*VP luid* [*VP roepen*]] van hem].

Als we nu kijken naar bijwoordelijke bepalingen van het type A+P (bijv. *hardop*), dan valt op dat zij niet niet als geïnflecteerde attributieve bepalingen kunnen worden gebruikt:

- (40) a. Dat *hardop*/**hardop-e* dromen van hem (irriteerde haar mateloos).
 b. Dat *rechttop*/**rechttop-e* zitten (vindt hij vreselijk).
 c. Dat *languit*/**languit-e* liggen van hem (irriteert me).
 d. Dat *voluit*/**voluit-e* schrijven van zijn naam (duurde twee minuten).

Op basis van de voorbeelden in (40) lijken we te mogen concluderen dat constituenten van het type *hardop* niet adjectivaal zijn maar adpositioneel. We hebben dus te maken met de structuur in (41), waarin louter de categoriale waarde en niet de hiërarchische waarde — d.w.z. hoofd (X) of *phrase* (XP)— van de constituenten is weergegeven:

- (41) [*P hard_A + op_P*]

Nu duidelijk is dat *hardop* een adpositionele constituent vormt, kan de vraag gesteld worden hoe de interne opbouw van *hardop* eruitziet (zie het *structuurdenken* in paragraaf 3.1). Allereerst rijst de vraag of het patroon in (41) een complex woord (compositum) of een complexe woordgroep (*phrase*) is. Zoals de voorbeelden in (42) laten zien, komen samengestelde woorden beginnend met *hard* of eindigend op *op* voor in het Nederlands. Men zou dus kunnen denken dat *hardop* ook een samengesteld woord is.

- (42) a. hardhout, hardvoer, hardsteen
 b. schrokop, hangop, klimop

Er lijken echter goede redenen te zijn om aan te nemen dat *hardop* niet een complex woord is maar een complexe woordgroep (*phrase*). Evidentie daarvoor komt van de modificeerbaarheid van het adjectief door zogenaamde graadaanduidende woorden. Voordat de relevante voorbeelden gegeven worden, dient opgemerkt te worden dat adjectieven die deel uitmaken van een compositum niet gemodificeerd kunnen worden door een graadwoord. Het volgende minimale paar laat dat zien:

- (43) a. Jan kocht [*N* (**erg*) *hard_A*+*hout_N*].
 b. Jan kocht [*NP* [*AP* (*erg*) *hard*] [*NP* *hout*]].

(43a) toont aan dat het graadwoord *erg* niet als bepaling van *hard*, het eerste element van het compositum *hardhout*, kan fungeren. Zoals (43b) laat zien, is die bepalende functie wel mogelijk als *hard* een attributieve bepaling is van de NP *hout*.

Als we nu de modificeerbaarheid van het patroon *hardop* beschouwen, dan valt op dat het gradeerbare adjectief *hard*, alsook de andere gradeerbare adjectieven in het A+P-patroon, gemodificeerd kunnen worden door een graadwoord, zoals bijvoorbeeld het vrije comparatief-morfeem *minder* (44) of het vraagwoord *hoe* (45). Merk verder op dat de complexiteit van het patroon groter gemaakt kan worden door toevoeging van een maatbepaling zoals *iets*; zie (44b):

- (44) a. Ronald Koeman heeft zijn spelersgroep gevraagd **minder hard op** te roepen dat Feyenoord een serieuze titelkandidaat is.
 b. Jan ging **iets minder recht op** zitten.
- (45) a. **Hoe vrij uit** kun je in jouw organisatie daarover spreken?
 b. **Hoe recht op** zit jij terwijl je leest?

Merk ook nu weer op dat de vetgedrukte reeks een constituent vormt. In (45) zien we dat duidelijk, omdat de reeks *hoe vrij uit/hoe recht op* in z'n geheel naar de beginpositie van de zin is verplaatst. Zoals (46) laat zien, kunnen ook sekwenties van het type *iets minder recht op* in z'n geheel vooropgeplaatst worden:

- (46) **Iets minder recht op** zat Jan deze keer.

Op basis van de gegevens in (44)-(45) lijkt geconcludeerd te mogen worden dat de structuur in (41) preciezer weergegeven kan worden als (47):

- (47) [PP [AP minder/hoe hard] + [P op]]

Tot nu toe heb ik laten zien dat bijwoordelijke bepalingen van het type *hard op* (i) een interne structuur hebben (A+P), (ii) als A+P-eenheid niet het gedrag vertonen van een adjectivale constituent maar van een adpositionele constituent, en (iii) niet het grammatische gedrag vertonen van een complex (d.w.z. samengesteld) woord maar van een complexe woordgroep. Deze reeks observaties leidde tot de syntactische structuur in (47). Deze structuur roept de vraag op hoe het adjectivale deel, dat de eigenschappen van een woordgroep (AP) heeft, verbonden is met de adpositie, die volgt op de AP en dus als 'postpositioneel' kan worden aangeduid.

Om inzicht te krijgen in de aard van de syntactische verbinding tussen de woordgroep AP en de postpositie, loont het om naar andere postpositionele patronen in het Nederlands te kijken. Zoals de voorbeelden in (48) en (49) laten zien, bestaan er inderdaad postpositionele woordgroepen in het Nederlands (Van Riemsdijk 1978).³²

- (48) a. ..dat Jan nooit [daar aan] gedacht heeft.
 b. ..dat Jan [daar achter] stond.
- (49) a. ..dat Jan [de boom in] was geklommen.
 b. ..dat Jan [het bos uit] is gelopen.

In de voorbeelden in (48) wordt de postpositie voorafgegaan door het R-pronomen *daar*, in de voorbeelden in (49) staat er een *noun phrase* voor de postpositie. Merk op dat de postpositionele woordgroepen in (49) een directionele interpretatie hebben. De patronen met

³² Dat NP+P een constituent vormt blijkt ook uit het feit dat ze als bepaling voorkomen binnen een *Noun Phrase*, zoals bijvoorbeeld in *de tocht de berg op* (zie Van Riemsdijk 1978).

een R-pronomen hebben die betekenisrestrictie niet. Ze kunnen een directionele interpretatie hebben (...dat Jan [er in] was geklommen), maar ook een locatieve (48b), of een voorzetselvoorwerpachtige interpretatie (48a).

De vraag rijst nu of we enig inzicht in de structuur van *hard op* kunnen krijgen door het *uniformiteitsbeginsel* (paragraaf 3.2) ter harte te nemen. De vraag is dus of de interne structuur van *hard op* gelijkvormig is aan die van de postpositionele patronen in (48) en (49). Een belangrijk inzicht in de syntactische analyse van postpositionele patronen is, dat ze afgeleide patronen zijn; d.w.z., het pronomen (48) en de NP (49) zijn binnen de adpositionele woordgroep verplaatst vanuit de complement-positie van P naar een specificerderpositie binnen de adpositionele woordgroep (Van Riemsdijk 1978, Koopman 2000, Den Dikken 2010). Schematisch:³³

- (50) a. $[_{FP} \text{daar} [_{F'} F [_{PP} \text{aan dat}]]]$
 b. $[_{FP} \text{de boom} [_{F'} F [_{PP} \text{in de boom}]]]$

Als we deze verplaatsingsanalyse doortrekken naar het patroon *hard op*, dan krijgen we het afgeleide patroon in (51):

- (51) $[_{FP} \text{hard} [_{F'} F [_{PP} \text{op hard}]]]$

Het element *hard* is verplaatst vanuit de complement-positie van P naar de specificerderpositie van een functionele projectie die deel uitmaakt van de adpositionele woordgroep. Zoals bij alle verplaatsingsprocessen c-comandeert de verplaatste constituent zijn oorspronkelijke positie (zie het *relationele* denken in paragraaf 3.4).

Ofschoon we met deze verplaatsingsanalyse de postpositionele plaatsing van *op* kunnen afleiden, roept de analyse wel de vraag op hoe een adjectief (*hard*) als complement van P kan beginnen en naar een specificerderpositie kan worden verplaatst. Normaliter worden alleen (*pro*)nominale constituenten (bijv. *daar*, *de boom*) vanuit de complementspositie naar de specificerderpositie verplaatst. De vraag die deze constatering oproept is dan ook de volgende: Is *hard* in *hard op* wel een AP? Zou het mogelijk een “verborgen NP” kunnen zijn? Zoals we in paragraaf 3.6 bij de bespreking van het *abstractheidsbeginsel* al zagen, bestaat taalstructuur uit meer dan alleen hetgeen we aan de oppervlakte waarnemen.

Een eerste hypothese die men zou kunnen formuleren is dat *hard* een nomen is als gevolg van aanhechting van een nominaal nul-morfeem: $[_N [_A \text{hard}] \emptyset] + \text{op}$. Deze morfologische oplossing lijkt echter minder plausibel, en wel vanwege het feit dat elementen zoals *hard* modificeerbaar zijn door graadelementen. Gewoonlijk kunnen nomina niet worden gemodificeerd door een graadaanduidend bijwoord: **[Erg eikels] vind ik hen*. Een tweede hypothese zou kunnen zijn dat *hard* in *hard op* een elliptische NP is; d.w.z. een NP waarvan het hoofd (N) fonetisch leeg is en waarbinnen *hard* als een attributieve AP opereert: $[_{NP} [_{AP} \text{hard}] [_{NP} \emptyset]]$ (zie Corver en Van Koppen 2011). Uitgaande van deze NP-ellipsis-analyse, ziet de afgeleide structuur in (51) er als volgt uit:

- (52) $[_{FP} [_{NP} [_{AP} \text{hard}] [_{NP} \emptyset]] [_{F'} F [_{PP} \text{op} [_{NP} [_{AP} \text{hard}] [_{NP} \emptyset]]]]]$

Merk op dat deze NP-ellipsis-analyse compatibel is met de feiten in (44)-(45): de attributieve AP die deel uitmaakt van de elliptische NP kan natuurlijk gemodificeerd worden door een

³³ FP staat hier voor Functionele Projectie. Ik laat hier de precieze aard van deze projectie buiten beschouwing.

graadwoord, zoals in (53). Dat het restant van NP-ellipsis een complexe AP kan zijn, zien we ook in (54):³⁴

(53) [FP [NP [AP **minder hard**] [NP \emptyset]] [F' F [PP op [~~NP~~ [~~AP minder hard~~] [~~NP \emptyset]]]]]]~~

(54) Jan kreeg een duur horloge en ik heb [NP een [AP iets minder dure] [NP \emptyset]] gekregen.

Als we naar de betekenis van linguïstische expressies zoals *hard op* kijken, dan is de aanwezigheid van een abstract (d.w.z. fonetisch leeg) nomen niet onaannemelijk (Kayne 2003): de expressies in (36) zijn bijvoorbeeld parafraseerbaar door “PREPOSITIE een ADJECTIEF wijze”.

- (55)
a.	hard op	= op hard WIJZE
b.	vol op	= op vol WIJZE
c.	recht op	= op recht WIJZE
d.	lang uit	= uit lang WIJZE
e.	vol uit	= uit vol WIJZE
f.	vrij uit	= uit vrij WIJZE
g.	kort af	= af kort WIJZE

In de geest van Kayne (2003), zou de structuur in (52) dan als volgt weergegeven kunnen worden, waarbij *WIJZE* een zogenaamd ‘stil nomen’ (Engels: silent noun) is:

(56) [FP [NP [AP **hard**] [NP **WIJZE**]] [F' F [PP op [~~NP~~ [~~AP hard~~] [~~NP WIJZE~~]]]]]]

Wat interessant is, is dat de symmetrie tussen (50a) en (51) groter wordt, als we in navolging van Katz en Postal (1964:98) en Kayne (2005: hoofdstuk 4) aannemen dat het “oppervlakte-element” *daar* een complexe onderliggende structuur heeft waarin *daar*, net zoals *hard* in (56), een modificeerder is van een stil nomen (Zie wederom het uniformiteitsdenken in paragraaf 3.2).³⁵ In het geval van (48a), waarin *daar* de betekenis ‘die entiteit/gebeurtenis’ heeft, gaat het om een stil nomen dat ik hier aanduid met ENTITEIT. In (48b), waarin *daar* de betekenis ‘plaats/locatie’ heeft, gaat het om een stil nomen PLAATS.³⁶

³⁴ Merk op dat *hard* in (53) geen *-e* aan het einde heeft. Daarin verschilt het van het NP-ellipsis-patroon in (54). Ik laat dit aspect hier buiten beschouwing en verwijs de lezer naar Corver & Van Koppen (2011) voor een bespreking van NP-ellipsis-patronen in variëteiten van het Nederlands. Het is belangrijk om te vermelden dat met name sprekers uit het Zuiden een morfologisch kaal adjectief als restant binnen een NP-ellipsis patroon accepteren, zoals bijvoorbeeld *iets minder duur* (zie (54)). Ik neem aan dat we deze morfologisch kale variant ook aantreffen in *hard op*.

³⁵ Het voorstel van Katz en Postal (1964) en Kayne (2005) is gebaseerd op het Engels.

³⁶ Onderbouwing van de structuur in (57) komt mogelijk van patronen waarin het R-pronomen (bijv. *daar*) (optioneel) vergezeld gaat van een hoorbaar (pro)nomen, zoals in:

- (i)
a.	Achter [dat muurtje (<i>daar</i>)] kun je je goed verstoppen.
b.	Achter [dát (<i>daar</i>)] kun je je goed verstoppen!

Ook in tal van dialecten komt het patroon *dat daar* voor (zie Corver c.s. 2011). In (ii) worden enkele voorbeelden gegeven:

- (ii)
a.	[Op [dat (doar)]] ku'je nie zitt'n. (Urks)
b.	[Op [da (der)]] kun je nie zitten (Ouddorps)
c.	[Op [dat (doar)]] kan ge nie zitten. (Astens)

kunnen verantwoorden met behulp van de zogenaamde Adjunct-conditie, de eilandconditie die extractie uit bijwoordelijke bepalingen blokkeert (Cattell 1976, Huang 1982, Chomsky 1986b). Merk echter op dat, ofschoon extractie van een R-pronomen uit een adjunct-PP in het algemeen een minder goed resultaat oplevert dan extractie uit een complement-PP, het niet zo is dat extractie van een R-pronomen altijd volledig uitgesloten is. In (61) staan enkele voorbeelden die voor mij (redelijk) acceptabel zijn; (61c) is ontleend aan Corver (1990:269).

- (61) a. **Waar** slaap je beter [_{PP} ~~waar~~ op], op een hard matras of op een zacht matras?
 b. **Waar** slaap je lekkerder [_{PP} ~~waar~~ onder], onder een deken of onder een dekbed?
 c. ?De stad **waar** het vliegtuig een vleugel [_{PP} ~~waar~~ boven] verloren had, was Washington.

Op basis van het contrast tussen (59)-(60) enerzijds en (61) anderzijds kan men zich afvragen of dit contrast teruggevoerd kan worden op de syntactische plaatsing van de PP (d.w.z. configurationeel denken). Er is gelukkig een alternatieve route die mijns inziens interessanter is om te exploreren. Deze alternatieve route heeft te maken met Van Riemsdijks (1978) voorstel dat extractie uit PP alleen mogelijk is via een ontsnappingsluik —een specificieerderpositie— in de linkerperiferie van de adpositionele woordgroep. Wat nu belangrijk is, is dat er niet alleen een “hoge” specificieerderpositie binnen de adpositionele woordgroep is, maar ook een “lage” specificieerderpositie. Onderbouwing van het bestaan van twee specificieerderposities komt van de voorbeelden in (62); zie Van Riemsdijk (1978), Koopman (2000).

- (62) a. [_{PP} <Daar₂> vlak <daar₁> achter] reed de wagen van Max Verstappen.
 b. Hamilton reed aan kop, met Verstappen [_{PP} <daar₂> enkele meters <daar₁> achter].

Zoals deze voorbeelden laten zien, kan het R-pronomen *daar* twee posities bezetten ter linkerzijde van de adpositie *achter*: (i) een lage positie (*daar₁*) ingelegd tussen de adpositie en de modificeerder (*vlak/enkele meters*) en (ii) een hoge positie (*daar₂*) voorafgaand aan de modificeerder.⁴⁰ Het idee is nu dat extractie uit PP alleen mogelijk is via de hoogstgelegen specificieerderpositie, die slechts bereikt kan worden via een tussenstop in de lagere specificieerderpositie (om redenen van localiteit). Schematisch ziet dat er als volgt uit, waarbij (63a) verplaatsting naar de lage PP-interne specificieerderpositie representeert, (63b) verplaatsting naar de hoge PP-interne positie, en (63c) verplaatsting naar een PP-externe positie

- (63) a. [_{F2P} Spec₂ [_{F'} F1 [_{F2P} vlak [_{F2P} **daar** [_{F'} F1 [_{PP} achter ~~daar~~]]]]]]] (= *daar₁*)
 b. [_{F2P} **daar** [_{F'} F1 [_{F2P} vlak [_{F2P} ~~daar~~ [_{F'} F1 [_{PP} achter ~~daar~~]]]]]]] (= *daar₂*)
 c. **Daar** ... [_{F2P} ~~daar~~ [_{F'} F1 [_{F2P} vlak [_{F2P} ~~daar~~ [_{F'} F1 [_{PP} achter ~~daar~~]]]]]]]]]

Stel nu dat (*zo/hoe*) *hard/recht* in (59)-(60) wel naar de lage PP-interne specificieerderpositie verplaatst kan worden maar niet naar de hoge PP-interne positie. In dat geval zit deze

- (i) Jan zei dat hij [recht op] [op zijn stoel] zat.

⁴⁰ Het is interessant dat we ook in het zinsdomein twee landingsposities voor R-pronomen aantreffen: (i) een landingspositie in het zogenaamde ‘Middenveld’ (Duits: *Mittelfeld*) en (ii) een landingspositie in de linkerperiferie van de zin. Ook dit is weer een voorbeeld van symmetrie/uniformiteit tussen woordgroepen.

- (i) a. De auto van Max Verstappen reed *daar* toen [~~daar~~ achter]. (Middenveld)
 b. *Daar* reed de auto van Max Verstappen toen [~~daar~~ achter]. (Linkerperiferie)

constituent —een nominale woordgroep (NP) volgens de analyse in (56) — gevangen in de PP. Het ontsnappingsluik (d.w.z. Spec₂) is onbereikbaar. Deze analyse roept natuurlijk de volgende vraag op: waarom kan *daar* wel doorschuiven naar de hoge PP-interne specificierpositie (zie (63b)) maar *(zo/hoe) hard* niet? Ik laat een uitgewerkt antwoord op deze vraag voor toekomstig onderzoek en volsta hier met de suggestie dat het wellicht te maken heeft met de aard van de PP-intern verplaatste nominale woordgroep: *daar* in *daarop* is mogelijk een nominale woordgroep van het type D(eterminer)Phrase, wat zou betekenen dat we in (57) feitelijk de volgende structuur hebben: [_{DP} [_{DP} ENTITEIT/PLAATS] [_{XP} *daar*]]. Het referentiële (en discourse-gerelateerde) karakter van de oppervlaktevorm *daar* lijkt zo'n DP-analyse te ondersteunen. De constituent *(zo/hoe) hard* in *(zo/hoe) hard op* daarentegen is een nominale woordgroep van het type NP, zoals in (56). Merk op dat *(zo/hoe) hard* WIJZE geen referentiële betekenis heeft; het verwijst niet naar een identificeerbare specifieke wijze. Wellicht hangt dit contrast in nominaal “karakter” (DP *versus* NP) samen met de mogelijkheid om gebruik te maken van de hoge specificierpositie als ontsnappingsluik: DPs kunnen wel gebruik maken van de hoge specificierder, NPs kunnen dat niet.⁴¹

Het voorafgaande is een eerste aanzet tot een analyse van een type constructie dat bij mijn weten tot nu toe niet of nauwelijks bestudeerd is. Het voornaamste doel van deze paragraaf was te laten zien hoe bepaalde manieren van structuurdenken kunnen helpen bij het doorgronden van een constructie. Het spreekt voor zich dat tal van onderzoeksvragen nadere beschouwing verdienen. Ter afsluiting van deze paragraaf noem ik enkele van deze vragen.

De eerste vraag betreft de distributie van de [A+P]-woordgroep: Waarom kan een bepaling als *hardop* niet in postverbale positie staan (zie (64a))? Normaal kunnen adpositionele woordgroepen immers in postverbale positie voorkomen (zie (64b)). Mogelijk speelt de postpositionele structuur van *hardop* een rol; postpositionele structuren die een hoorbaar (pro)nomen bevatten kunnen namelijk ook niet in postverbale positie staan (zie (65)). Deze distributionele restrictie op postpositionele woordgroepen verdient nader onderzoek.

- (64) a. ..dat Jan de zin <hardop> voorlas <*hardop>.
 b. ..dat Jan de zin <op hoge toon> voorlas <op hoge toon>.
- (65) a. ..dat Jan het boek <in de kast> verborgen had <in de kast>.
 b. ..dat Jan het boek <daarin> verborgen had <*daarin>.
 c. ..dat Jan <de berg op> reed <*de berg op>.

De tweede vraag betreft het adjectivale deel van het A+P-patroon en luidt als volgt: Hoe gedraagt het A+P-patroon zich ten opzichte van comparatieformatie? Zoals we in voorbeeld (44) zagen, kan het A+P-patroon voorafgegaan worden door het vrije morfeem *minder*, zoals in *minder hard op*. Het vrije morfeem werd geanalyseerd als een bepaling bij het adjectief:

⁴¹ Merk op dat we een soortgelijk contrast tussen NP en DP ook aantreffen bij niet-stille (d.w.z. hoorbare) nomina. Neem bijvoorbeeld het volgende minimale paar:

- (i) a. ..dat ze langzaam [_{PP} *deze berg op*] zijn gereden. (*deze berg* = DP)
 b. ..dat ze langzaam [_{PP} *berg op*] zijn gereden. (*berg* = NP)

Merk verder op dat *deze berg* (DP) wel verwijderd kan worden uit PP, maar *berg* (NP) niet:

- (ii) a. *Deze berg* zul je vermoedelijk niet [_{PP} ~~*deze berg*~~ op] willen rijden.
 b. **Berg* zul je vermoedelijk niet [_{PP} ~~*berg*~~ op] willen rijden.

[[*minder hard*] *op*] (zie (47)). Zoals de volgende voorbeelden laten zien, kan ook het vrije morfeem *meer* gecombineerd worden met het adjectief:

- (66) a. Kun je niet [wat **meer** recht op] gaan zitten?
 b. Als je ze aaide, gingen de hamsters [nog **meer** lang uit] liggen.
 c. Ze sprak [**meer** vrij uit] dan ooit tevoren.

Op basis van de voorbeelden in (44) en (66) is duidelijk dat het A+P-patroon vorming van een perifrastische comparatief toestaat. Dit roept de vraag op hoe het zit met de vorming van een synthetische comparatief. Beschouw voor een eerste antwoord op deze vraag de onderstaande voorbeelden:

- (67) a. %Kun je niet [wat **rechter** op] gaan zitten?
 b. *Kun je niet [wat recht-**op-er**] gaan zitten?
- (68) a. %Als je ze aaide, gingen de hamsters [nog **langer** uit] liggen.
 b. *Als je ze aaide, gingen de hamsters [nog lang-**uit-er**] liggen.
- (69) a. %Ze sprak [**vrij**er uit] dan ooit tevoren.
 b. *Ze sprak [vrij-**uit-er**] dan ooit tevoren.

De b-voorbeelden in (67)-(69) worden in het algemeen door mijn informanten uitgesloten. De ongrammaticaliteit van het patroon *A+P+er* volgt uit de eerder gegeven analyse volgens welke de hele A+P-constructie een adpositionele woordgroep is (zie (47) en (53)). Onder een dergelijke analyse is aanhechting van het gebonden morfeem *-er* aan P —de kern van PP— uitgesloten. Het %-teken voorafgaand aan de a-zinnen geeft aan dat sprekers van het Nederlands verschillend oordelen over de welgevormdheid van dit patroon. Sommige sprekers (inclusief mijzelf) vinden het patroon *A+er+P* (redelijk) acceptabel, andere sprekers wijzen het patroon resoluut af. De vraag rijst natuurlijk wat ten grondslag ligt aan dit verschil in oordeel. Merk overigens op dat, als we uitgaan van de structuuranalyse in (47)/(53), de welgevormdheid van het *A+er+P*-patroon verwacht wordt; adjectieven met een synthetisch-comparatieve vorm (bijv. *harder*) komen immers als *phrasal* modificeerders voor in de bouw van het Nederlands; bijvoorbeeld: [*een* [_{AP} *nog hardere*] *klap*] en [[*nog dieper*] *onder de grond*].

Om een gedegen antwoord te vinden op de zojuist gestelde vraag is systematisch onderzoek naar comparatiefvorming bij de verschillende A+P-manifestaties noodzakelijk. Daarbij zou men naast grammaticaliteitsoordelen van informanten ook gebruik kunnen maken van gegevens uit corpora. Een Google-zoekopdracht, uitgevoerd op 2 augustus 2021, bevestigde het voorkomen van het *A+er+P*-patroon (bijv. *rechterop*). In (70) worden enkele voorbeelden gegeven:

- (70) a. Ondertussen wordt ook dichterbij huis steeds **harderop** getwijfeld aan de houdbaarheid van het verdrag van Schengen.
<https://kirstenvandenhul.wordpress.com/columns/>
- b. Nu loop ik een stuk **rechterop** en kan ook makkelijk een goede houding aannemen wanneer ik op een stoel zit.
<https://www.chiropractieoptimalhealth.nl/reviews/jos-luttjeboer>
- c. [...] iets veel spectaculairders: de ontplofte raket, afgelopen weekend breeduit op televisie en op maandag bijkans nog **brederuit** in de kranten.

- d. Voor rust een wat **vrijeruit** spelend HBSS dat na 10 minuten scoorde via v. Tilburg: 01.

<https://leiden.courant.nu/issue/NLC/1974-05-06/edition/0/page/13?query=>

Interessant genoeg leverde een Google-zoekopdracht, eveneens uitgevoerd op 2 augustus 2021, ook voorbeelden van het *A+P+er*-patroon op:

- (71) a. Maar ook het idee dat ik hier mijn account gewoon kan afsluiten als ik vind dat ik teveel heb blootgegeven, helpt om toch wat **vrijuiter** te praten
<https://www.beyondgaming.be/threads/vragenvuur-tonerider.4272/page-2>
- b. [...] en voor de rest wordt er alleen **hardopper** geschreeuwd over vroeger [...] https://pallierterke.advn.be/pdf/1989/19890309_045_010.pdf
- c. Je kunt ook nog het rechte MTB-stuur vervangen door een meer standaardstuur als je nog **rechtopper** wilt zitten <https://forum.wereldfietser.nl/viewtopic.php?t=10478>

Het *A+P+er*-patroon lijkt echter veel minder vaak voor te komen dan het patroon *A+er+P*-patroon. Om een voorbeeld te geven: Een Google-zoekopdracht, uitgevoerd op 2 augustus 2021, leverde 37.500 resultaten op voor *rechterop* maar slechts 61 resultaten voor *rechtopper*. Verder leverde de vorm *harderop* 487 resultaten op terwijl het patroon *hardopper* slechts 2 resultaten opleverde. Er is dus een duidelijk kwantitatief verschil.⁴² Dit neemt niet weg dat de vraag beantwoord moet worden waarom sommige sprekers het *A+P+er*-patroon accepteren. Aangezien het gebonden comparatiefmorfeem *-er* zich typisch vasthecht aan adjectieven, ligt het voor de hand om deze patronen te analyseren als $[[_A \textit{recht}op]-er]$, waarbij natuurlijk de vraag rijst of *rechtop* in de (mentale) grammatica van deze sprekers een ongeleed adjectief is —d.w.z. $[_A \textit{recht}op]$ — of een geleed adjectief —d.w.z. $[_A [\textit{recht}]+[op]]$.⁴³

Een derde vraag over het *A+P*-patroon betreft de grammatische rol van het veronderstelde stille nomen (zie (56)). De minimale paren in (72a,b) en (72a',b') roepen de vraag op of de verplichte PP-interne verplaatsing van $[_{NP} \textit{hard}+WIJZE]$ samenhangt met het stil (d.w.z. fonetisch leeg) zijn van het nomen; zie voetnoot 35 voor mogelijke parallellie met het patroon *daarop*.

- (72) a. op [harde wijze] a.' *[harde wijze] op
b. *op [hard WIJZE] b.' [hard WIJZE] op

Een andere vraag aangaande grammatische leegte betreft de “kale” bijwoordelijke bepalingen in (33), hieronder herhaald als (73):

⁴² Dit zou natuurlijk systematisch onderzocht moeten worden voor alle patronen in (36). Het is bijvoorbeeld interessant dat de vorm *kortaffer* zowel door mezelf als door mijn informanten (redelijk) acceptabel wordt gevonden. Een Google-zoekopdracht, uitgevoerd op 3 augustus 2021, leverde 581 resultaten op voor de vorm *kortaffer* en slechts 55 resultaten voor de vorm *korteraf*. Dit lijkt erop te wijzen dat voor veel sprekers van het Nederlands *kortaf* eerder een adjectivaal construct is dan een adpositioneel construct. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat voor velen *kortaf* in attributieve positie voor kan komen, zoals in *een nogal kortaffe reactie op mijn vraag*.

⁴³ Merk in dit verband op dat er suffixen in het Nederlands zijn met een adpositie-achtige betekenis. Denk bijvoorbeeld aan *-loos* (‘zonder’) in *moeiteloos/doelloos/foutloos* en *-waarts* (‘naar’) in *huiswaarts/rugwaarts/loefwaarts*.

- (73) a. ..dat Jan *zacht* sprak.
 b. ..dat Jan *hard* lachte.

Als *hard op* een PP is met de structuur in (56), waarin *WIJZE* een stil nomen is, dan zouden we de “kale” bijwoordelijke bepalingen in (73) wellicht ook als PPs kunnen analyseren, waarbij niet alleen het nomen stil is maar ook de postpositie. Schematisch zou dat er als volgt uitzien, waarbij *OP* een stille P is:

- (74) [FP [NP [AP **hard**] [NP **WIJZE**]] [F' F [PP OP [~~NP~~ [~~AP~~ ~~hard~~] [~~NP~~ ~~WIJZE~~]]]]]

Ook hier is wellicht een parallel te trekken met PPs van het type *R-pronomen + P* (bijvoorbeeld: *waarop, daarop, hierop*). Zoals de voorbeelden in (75) laten zien, zijn er “kale” R-pronomina, d.w.z. R-pronomina die niet vergezeld gaan van een hoorbaar voorzetsel.

- (75) a. **Waar** stonden Jan en Marie?
 b. Marie stond **hier** en Jan stond **daar**.

Men zou de locatieve betekenis van deze R-pronomina kunnen koppelen aan de aanwezigheid van een stil (d.w.z. fonetisch afwezig) locatief voorzetsel.⁴⁴ In dat geval is de syntactische structuur van de oppervlaktevormen *waar/daar/hier* niet anders dan die van de locatieve PPs *waarop/hierop/daarop*. Het enige verschil zit 'm in de fonetische realisatie van P. In het geval van de kale R-pronomina in (75) is de locatieve P “stil”, wat ik hieronder weergegeven heb als P_∅.⁴⁵

- (76) [FP **daar** [F' F [PP P_∅ ~~daar~~]]]

Het bovengenoemde drietal onderzoeksvragen kan nog aangevuld worden met het volgende tweetal: Ten eerste, vertoont de interne structuur van patronen zoals *hardop, languit* en *kortaf* gelijkens met die van patronen zoals *onderop, vooruit* en *vooraf*?⁴⁶ Met andere woorden, is er sprake van cross-constructionele gelijkens? Ten tweede, in hoeverre is er vanuit cross-linguïstisch perspectief gelijkens tussen het Nederlandse patroon *hardop* en bijvoorbeeld het Engelse patroon *out loud* of *aloud* in zinnen zoals *She was laughing [out loud]/aloud*?⁴⁷

Ik hoop in deze paragraaf een indicatie gegeven te hebben van de wijze waarop het generatieve denkraam ingezet kan worden bij het doorgronden van een talig verschijnsel, *in casu* adverbiale bepalingen van het type *hardop*.

⁴⁴ Zie Kayne (2005) en Collins (2007) voor een dergelijk voorstel op basis van het Engels. Zoals Kayne en Collins laten zien, komt *there* in structurele contexten voor waar normaliter een PP staat:

- (i) a. I stayed [PP *at that place*]. a.' I stayed *there*.
 b. I went [PP *to that place*]. b.' I went *there*.

Deze identieke distributie volgt direct uit een structuuranalyse volgens welke de oppervlaktevorm *there* een verborgen PP-structuur heeft. Volgens Collins is dat de structuur in (ii):

- (ii) [PP *there* [P' P ~~there~~]]

⁴⁵ Ik ga hier voorbij aan de interne structuur van de oppervlaktevorm *daar/waar/hier*. Zie (57).

⁴⁶ Zie Pretorius (2017) voor een gedetailleerde analyse van dit soort constructies in het Afrikaans.

⁴⁷ Zie ook “adverbiale” vormen zoals *afar, anew, afresh, alike*.

5. Conclusie

Dit artikel beoogde een indruk te geven van de stand van zaken in de generatieve syntaxis van het Nederlands. Dit werd gedaan aan de hand van (i) enkele cijfermatige standen van zaken (paragraaf 2), (ii) enkele theoretische standen van zaken (paragraaf 3), die ter illustratie werden toegepast op adverbiale bepalingen van het type *hardop* (paragraaf 4). De in paragraaf 3 genoemde beginselen van het structuurdenken —het generatief-taalkundige denkraam— waren wezenlijke uitgangspunten in de generatieve syntaxis uit het verleden en zijn dat nog steeds voor de “syntaxis voor vandaag en morgen”.⁴⁸

**Ik bedank Hans Broekhuis, Timothy Colleman en Jeroen van Craenenbroeck voor hun zeer nuttige commentaar op een eerdere versie van dit artikel.*

Referenties

- Bach, Emmon & George Horn (1976). Remarks on *Conditions on Transformations*. *Linguistic Inquiry* 7:265-299.
- Baker, Mark C. (1988). *Incorporation. A theory of grammatical function changing*. Chicago: University of Chicago Press.
- Barbiers, Sjef, Olaf Koeneman & Marika Lekakou (2010). Syntactic doubling and the structure of wh-chains. *Journal of Linguistics* 46:1-46.
- Bennis, Hans (1995). The Meaning of Structure: The *wat voor* construction revisited. *Linguistics in the Netherlands* 1995. In: M. den Dikken & K. Hengeveld (eds.), Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Bennis, Hans, Norbert Corver & Marcel den Dikken (1998). Predication in nominal phrases. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 1: 85-117.
- Boeckx, Cedric & Norbert Hornstein (2010). The varying aims of linguistic theory. In: J. Bricmont & J. Franck (red.), *Chomsky notebook*. 115-141. New York: Columbia University Press.
- Borer, Hagit (1984). *Parametric syntax: case studies in Semitic and Romance languages*. Dordrecht: Foris.
- Broekhuis, Hans (1992). Chain-government: issues in Dutch syntax. University of Amsterdam/HIL. Doctoral dissertation.
- Broekhuis, Hans, Norbert Corver, Marcel den Dikken, Evelien Keizer, en Riet Vos (2012-2019). *Syntax of Dutch*. 8 boekdelen. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Cattell, Ray (1976). Constraints on movement rules. *Language* 52:18-50.

⁴⁸ Naar W. de Geest (1968).

- Chomsky, Noam (1957). *Syntactic Structures*. Den Haag: Mouton.
- Chomsky, Noam (1965). *Aspects of a Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (1970). Remarks on nominalization. In: R.A. Jacobs, P.S. Rosenbaum (red.), *Readings in English Transformational Grammar*. 184-221. Waltham, MA:Ginn.
- Chomsky, Noam (1977). On *wh*-movement. In: A. Akmajian, P. Culicover & T. Wasow (eds.), *Formal Syntax*. 71-132. New York: Academic Press.
- Chomsky, Noam (1981). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, Noam (1986a). *Knowledge of language: Its nature, origin and use*. New York: Praeger.
- Chomsky, Noam (1986b). *Barriers*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Chomsky, Noam (2013). Problems of Projection. *Lingua* 130:33-49.
- Collins, Chris (2007). Home sweet home. *NYU Working Papers in Linguistics* 1:1-34.
- Corver, Norbert (1990). *The syntax of left branch extractions*. Tilburg University. Doctoral dissertation.
- Corver, Norbert (2003). A note on micro-dimensions of possession in Dutch and related languages. In: J. Koster & H. van Riemsdijk, eds., *Germania et alia. A linguistic Webschrift for Hans den Besten*. (<http://odur.let.rug.nl/~koster/DenBesten/contents>).
- Corver, Norbert & Marjo van Koppen (2011). NP ellipsis with adjectival remnants: a micro-comparative perspective. *Natural Language and Linguistic Theory* 29.2: 371-421.
- Corver, Norbert & Marjo van Koppen (2019). Dutch. In Van Craenenbroeck, J. & T. Temmerman (2019), *The Oxford Handbook of Ellipsis*. 721-764. Oxford: Oxford University Press.
- Corver, N. *et al* (2011). Database Diversity in Dutch DP Design (DDiDD). Utrecht, UiL-OTS. URL: http://www.meertens.knaw.nl/dp_vragenlijst/.
- De Geest, Wim (1967). De huidige stand van de transformationeel-generatieve taalbeschrijving van het Nederlands. In Droste, F.G. & W.P.F. de Geest (1967), *Linguïstiek*, Postuniversitair centrum Limburg, Hasselt, Limburgse Akademische Bibliotheek - Deel Linguïstiek, nr. 1:35-81.
- De Geest, Wim (1968). Syntaxis voor vandaag en morgen. *Wetenschappelijke tijdingen* XXVII 1:13-26.

De Hoop, Helen en Wim Kosmeijer (1995). Case and scrambling: D-structure versus S-structure. In H. Haider, S. Olsen & S. Vikner (eds.), *Studies in comparative Germanic syntax*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.

De Vooy, C.G.N. (1967). *Nederlandse spraakkunst* (herzien door M. Schönfeld). Groningen: J.B. Wolters.

Den Besten, H. (1977). On the interaction of root transformations and lexical deletive rules. Ms., Universiteit van Amsterdam. [Verschenen in: Den Besten, H. (1989). *Studies in West Germanic Syntax*. Proefschrift KU Brabant]

Den Dikken, Marcel den (1995). *Particles: on the syntax of verb-particle, triadic, and causative constructions* Oxford studies in comparative syntax. New York/Oxford: Oxford University Press.

Den Dikken, Marcel (2010). On the functional structure of locative and directional PPs. In: G. Cinque and Rizzi (red.), *Cartography of Linguistic Structures, volume 6*, 74-126. Oxford: Oxford University Press.

Den Dikken, Marcel (2013). *The Cambridge Handbook of Generative Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.

Emonds, Joseph (1976). *A Transformational Approach to English Syntax*. New York: Academic Press.

Emonds, Joseph. (1987). The Invisible Category Principle. *Linguistic Inquiry* 18: 613-632.

Everaert, Martin, Riny Huijbregts, Noam Chomsky, Robert Berwick & Johan Bolhuis (2015). Structures, not strings: Linguistics as part of the cognitive sciences. *Trends in cognitive sciences* 19.12. 729-743.

Everaert, Martin & Henk C. Van Riemsdijk (2017). *The Wiley-Blackwell Companion to Syntax*. Hoboken: Wiley-Blackwell.

Feynman, Richard (2007). There is plenty of room at the bottom. In: R. Feynman (red.), *The pleasure of finding things out*. 117-140. London: Penguin books.

Hoekstra, Teun (1988). Small clause results. *Lingua* 74:101-139.

Hoekstra, Eric & Jan-Wouter Zwart (1994). De structuur van CP. Functionele projecties voor Topics en vraagwoorden in het Nederlands. *Spektator* 23: 191-212.

Huang, C.-T. James (1982). Logical Relations in Chinese and the Theory of Grammar. Ph.D. Dissertation, MIT.

Huijbregts, Riny (1991). *Clitics*. In Jan Model (red.), *Grammatische analyse*. Dordrecht: ICG.

Jackendoff, Ray (1977). *X' Syntax: A Study of Phrase Structure*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

- Katz, Jerrold & Paul M. Postal (1964). *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Kayne, Richard S. (2003). Silent years, silent hours. In Lars-Olaf Delsing et al. (red.), *Grammar in Focus. Festschrift for Christer Platzack*, vol 2, 209-226. Lund: Wallin and Dalholm.
- Kayne, Richard S. (2005). *Movement and Silence*. New York: Oxford University Press.
- Koopman, Hilda (2000). Prepositions, postpositions, circumpositions, and particles. In: H. Koopman (red.), *The Syntax of Specifiers and Heads*, 204-260. Routledge: London.
- Koster, Jan (1975). Dutch as an SOV language. *Linguistic Analysis* 1:111-136.
- Kraak, A. & W. G. Klooster (1968). *Syntaxis*. Culemborg/Keulen: uitgeverij Stan-Kemperman N.V.
- Lasnik, Howard & Terje Lohndal (2013). Brief overview of the history of generative syntax. In: M. den Dikken (red.), *The Cambridge Handbook of generative Syntax*. 26-60. Cambridge: Cambridge University Press.
- Longobardi, Giuseppe (2001). The structure of DPs: Some principles, parameters and problems. In C. Collins and M. Baltin (eds.), *Handbook of Contemporary Syntactic Theory*. 562-603. Oxford: Blackwell.
- McCawley, James (1988). Adverbial NPs: Bare or clad in see-through garb?, *Language* 64: 583-590.
- Muysken, Pieter (1982). Parametrizing the notion 'head'. *Journal of Linguistic Research* 2: 57-75.
- Paardekooper, P.C. (1966). *Inleiding tot de ABN-syntaxis*². Den Bosch.
- Postma, Gertjan (1994). The indefinite reading of WH, In: R. Bok-Bennema & C. Cremers (red.), *Linguistics in the Netherlands 1994*. 187-198. Amsterdam: John Benjamins.
- Pretorius, Erin (2017). Spelling out P. A unified syntax of Afrikaans adpositions and V-particles. PhD dissertation, Utrecht university & Stellenbosch university.
- Reinhart (1976) Reinhart, T. (1976). *The syntactic domain of anaphora*. Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology. (<http://dspace.mit.edu/handle/1721.1/16400>)
- Reinhart (1983) Reinhart, T. (1983). *Anaphora and semantic interpretation*. London: Croom Helm.
- Ritter, Elizabeth (1988). A head-movement approach to construct state Noun Phrases. *Linguistics* 26:909-929.
- Rizzi, Luigi (1990). *Relativized minimality*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Schippers, Rianne (2012). The acquisition of particle verbs in Dutch. LOT Publications. Dissertatie Universiteit Utrecht. Utrecht
- Schoorlemmer, Maaïke (2001). Dutch nominalized infinitives as non-identical twins. *UiL-OTS Working Paper* 2001.
- Schultink, Henk (1971). Moderne Nederlandse grammatica als wetenschap. *Studia Neerlandica* 8:320-332.
- Toorn, M.C. van den (1968). Opvattingen in de moderne grammatica. *Levende Talen* 247:259-272.
- Uhlenbeck, E.M. (1958). Traditionele zinsontleding en syntaxis. *Levende Talen* 193:18-30.
- Van Craenenbroeck, Jeroen (2004). Ellipsis in Dutch dialects. LOT Publications. Dissertatie Universiteit Leiden.
- Van Craenenbroeck, Jeroen & Tanja Temmerman (2019). *The Oxford Handbook of Ellipsis*. Oxford: Oxford University Press.
- Van Riemsdijk, Henk C. (1978). *A Case Study in Syntactic Markedness. The Binding Nature of Prepositional Phrases*. Dordrecht: Foris.
- Van Riemsdijk, Henk C. (2018). Constructions. In: N. Hornstein, H. Lasnik, P. Patel-Grosz & C. Yang (red.), *Syntactic Structures after 60 years. The impact of the Chomskyan revolution in linguistics*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Van der Horst, Joop (2008). *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis*. Deel 1&2. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Weerman, Fred (1989). *The V2 conspiracy: A synchronic and a diachronic analysis of verbal positions in the Germanic languages*. Dordrecht: Foris.
- Zwart, Jan-Wouter (1997). *Morphosyntax of verb movement: A minimalist approach to the syntax of Dutch*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.
- Zwart, Jan Wouter (2001). Syntactic and phonological verb movement. *Syntax* 4:34-62.
- Zwart, Jan-Wouter (2011). *The syntax of Dutch*. Cambridge: Cambridge University Press.

Over de auteur

Norbert Corver, Universiteit Utrecht
E-mail: N.F.M.Corver@uu.nl